مىللىتىمىز تۈرك — دىنىمىز ئىسلام
ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان

شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى

ئايلىق سىياسىي گېزىت

DOĞU TÜRKİSTAN GENÇLERİ

1995-يىل 6-ئاي (10-سان)

AYLIK SİYASİ GAZETE

قەھرىمان ماراش خەلقى لىدەرىمىز ئىيسا يۇسۇف ئالپتېكىننى قىزغىن كۈتىۋالدى

بۇ يىل يىگىرمە بەشىنچى ماي كۈنى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدەرى ئىيسا يۇسۇف ئالپتېكىن تۈرك ئوچاقلىرى مەركىزى قەھرىمان ماراش ۋىلايەتلىك شۆبىسىنىڭ تەكلىپى بويىچە قەھرىمان ماراش شەھىرىگە يېتىپ كەلدى ۋە قىزغىن قارشى ئېلىندى . ۋىلايەت ۋالىيسى ئارسلان بەگ ئىيسا ئالپتېكىننى تونۇل قىلىپ ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى تۈرك دۇنياسىنىڭ ۋە شەرقىي تۈركىستاننىڭ داۋاسىغا بېغىشلاپ ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىگە يۇقىرى باھا بەردى . تۈرك ئوچاقلىرى شۆبىسى شۇ كۈنى كەچتە مەخسۇس زىياپەت بېرىپ ئىيسا ئەفەندىمىزنىڭ قەھرىمان ماراشقا كېلىپ شەرەپ بېغىشلىغانلىقىنى بىلدۈردى . زىياپەتكە ئىدارە ، ئورگان ۋە تەشكىلاتلارنىڭ مەسئۇللىرى ھەمدە زىيالىلاردىن بولۇپ ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى . ئىيسا ئەفەندى زىياپەتتە سۆز قىلىپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۈگۈنكى سىياسىي ۋەزىيىتىنى ۋە خەلقىمىزنىڭ كۈرەش ئىرادىسىنى بايان قىلدى . تۈرك ئوچاقلىرى شۆبىسىنىڭ باشلىقى خاقان پاكسوي سۆزگە چىقىپ بۈيۈك مۇجاھىد ئىيسا ئالپتېكىننىڭ مىڭ كىلومېتىر يىراق يەردىن توخسەن بەش ياشقا كىرگىنىگە قارىماي كېلىپ دەم ئالماستىن بىر سائەتتىن ئارتۇق ئۆرە تۇرۇپ ، سۆزلىگەنلىكىگە ئاپىرىن ئېيتتى ۋە شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى باشتىن - ئاخىرى قىلچە ئېگىلمەستىن قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

ئەتىسى قەھرىمان ماراش سۇتچى ئىمام ئۇنىۋېرسىتېتى مۇدىرى پروفېسسور ئوسمان تېكىنتەلنىڭ تەكلىۋىگە ئاساسەن ئىيسا ئەفەندىم ئۇنىۋېرسىتېتتا بېرىپ ئوقۇغۇچىلارغا دوكلات بېرىپ تۈرك دۇنياسىنىڭ بىرلىك ، ئىتتىپاقى ۋە ياشلارنىڭ رولى توغرىسىدا يول يورۇق بەردى . كەچتە شەرقىي تۈركىستانلىق دوختۇر تۇرغۇنجان ئىستانبۇل ، ئەنقەرە ، قەيسەرىلەردىن كەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ۋە ساھىپخان ۋەكىللەرگە قۇربانلىق قىلىپ چاي بەردى .

ئىيسا يۇسۇف ئالپتېكىننىڭ يېقىن سەپدىشى

بۈيۈك مۇجاھىد ، دۆلەت ئادىمى ، ئاتاغلىق تارىخچى ، يازغۇچى مۇھەممەتئىمىن بۇغرا ھەزرەت

ۋاپاتىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى قايغۇ بىلەن خاتىرلەيمىز

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئىنقىلابى رەھبىرى ، قەھرىمان كۈرەشچى ، تالانتلىق تارىخچى ، ئىسلام ئالىمى ، جەڭگىۋار ئەدىپ مۇھەممەتئىمىن بۇغرا مىڭ توققۇز يۈز بىرىنچى يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ئىلچى ناھىيىسى خەلپىلىك ھويلىدا ھاللىق بىر مۇددەرىس ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن . ئۇ ئۈچ ئوغۇل ، ئىككى قىز قېرىنداشى بىلەن دادىسى ئۇستاز پىراۋۇدىن ھاجىمدىن كىچىك يېتىم قېلىپ ، ئانىسى سەكىنە بانۇ خانىمنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولغان . مۇھەممەتئىمىن بۇغرا مەھەللىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇپ تاماملىغاندىن كېيىن لوپ ، خوتەن ، قاراقاشلاردىكى مەدرىسىلەردە ئىسلامى بىلىملەردىن تەھسىل كۆردى . ھەمدە ئەرەبچە ، فارسچە تىل ۋە ئەدەبىيات پەنلىرى بويىچە يۇقىرى مەلۇماتقا ئېرىشتى .

ئىلمى ئىقتىدارى ۋە پاساھەتلىك زېھنى بىلەن ئەتراپقا تونۇلۇشقا باشلىغان مۇھەممەتئىمىن داموللام ئوتتۇزىنچى يىللارغا قەدەر خوتەن ئويباغ مەدرىسىسىدە ، قاراقاش يېڭى مەدرىسىسىدە مۇددەرىس بولۇپ ، ئۇيغۇر ئەۋلادلىرىنىڭ ئىسلامى قارىشىنى تىكلەش ، مىللى ئېڭىنى ئۈستۈرۈش ، مۇستەقىللىق تۇيغۇسىنى ئويغۇتۇش يولىدا ھارماستىن ئەجىر قىلدى . ۋەتەن ، مىللەتنىڭ تەقدىرى ھەققىدە كېچە - كۈندۈز قايغۇرغان ئۇستاز مۇھەممەتئىمىن بۇغرا شۇ يىللىرى شەرقىي تۈركىستان تەۋەسىدە زىيارەتكە چىقىپ ، باشقا شەھەرلەردىكى بىلىملىك زاتلار ۋە مۆتىۋەرلەر بىلەن كۆرۈشۈپ ، پىكىر ئالماشتۇرۇپ ، ۋەتەننى خىتاي باسمىچىلىرىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ يوللىرى ئۈستىدە ئىزدەندى . جاھىل ، زالىم ۋە مۇتەئەسسىپ خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنى قوغلاپ چىقىرىشنىڭ بىردىن - بىر توغرا يولى قوراللىق ئۇرۇشۇش

ئاخىرى 5 - بەتتە

خەلقارا تۈرك ياشلىرى قۇرۇلتىيى

خەلقارا تۈرك ياشلىرى قۇرۇلتىيى

ئىككىنچى قېتىملىق باشلىقلار يىغىنى ئېچىلدى

تۈرك ئوچاقلىرى باش مەركىزى ۋە تۈرك ئىش بىرلىكى تەرەققىيات ئاگېنتلىقى بىرلىكتە تەشكىللىگەن خەلقارا تۈرك ياشلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق باشلىقلار يىغىنى بۇ يىلى ئون تۆتىنچى ئاپرېلدىن باشلاپ ئەنقەرەدە ئۈچ كۈن ئېچىلدى . يىغىنغا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ، تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە توپلۇقلىرىدىكى يىگىرمە تۆت تەشكىلاتنىڭ ئاتمىشتىن ئارتۇق ۋەكىلى قاتناشتى .

تۈرك ئوچاقلىرى باش مەركىزىنىڭ باشلىقى سادى سومۇنجۇئوغلۇ ئېچىلىش سۆزىدە : ئون بىر مىليون كۋادرات كىلومېتىر زېمىندىكى ئىككى يۈز مىليون تۈركنىڭ ھوزۇرى ، بەختى ، تىنچلىقى ئۈچۈن ئىشلىشىمىز كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى . يىغىندا تۈرك ئىش بىرلىكى تەرەققىيات ئاگېنتلىقىنىڭ باشلىغى ئۈمىت ئارىك ، ئاتا تۈرك مەدەنىيەت . تىل ۋە تارىخ يۈكسەك قۇرۇلتىيىنىڭ باشلىغى رىشات گەنچ ، دۆلەت باقانى بەكىر سامى داچە ، دۆلەت تىل كومىتېتى باشلىغى ئاخمەت بىجان ئەرجىلاسۇن ، دۇنيا تۈرك ياشلار بىرلىكى رەئىسى ئاخمەت دەمىد ۋە تۈرك دۇنياسى تەتقىقات ۋەخپىنىڭ باشلىغى تۇران يازغانلار مۇھىم سۆز قىلدى . يىغىنغا مىللەت ۋەكىللىرى ، زىيالىلاردىن بولۇپ تۆرت يۈز كىشى قاتناشتى . شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى ۋاكالىتەن تۈركىيەدىكى شەرقىي تۈركىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلىكىنىڭ تۆت نەپەر ۋەكىلى يىغىنغا ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشتى .

يىغىندا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە توپلۇقلىرىنىڭ ۋەكىللىرى سۆزلەشكە باشلىغاندا ئەڭ ئالدى بىلەن شەرقىي تۈركىستان ۋەكىلىگە سۆز نەۋبىتى بېرىلدى . ئوقۇغۇچىلار بىرلىكىنىڭ

21- ئەسىردىكى شەرقىي تۈركىستان ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنى ئەنقەرەدە ئۆتكۈزۈلدى

تۈرك ئوچاقلىرى باش مەركىزى بىلەن شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى ئوقۇغۇچىلار بىرلىكى تەرىپىدىن ئويۇشتۇرۇلغان « 21- ئەسىردىكى شەرقىي تۈركىستان » ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنى

ئاخىرى 5 - بەتتە

لىيۇداۋان تۈرمىسىدىكى قانلىق پاجىئە

يازغۇچى: ئۈمىت

بۇلتۇر ئون سەككىزىنچى مارت كۈنى سائەت كەچ ئون بىرلەردە ئۈرۈمچى لىيۇداۋان تۈرمىسىنىڭ بىرىنچى كورپۇس يەتتىنچى كامېرىدا ئۇيۇقسىز ئارقا-ئارقىدىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازى پۈتۈن تۈرمىدىكىلەرنى چۆچۈتىۋەتتى. تۈرمىنىڭ قايسىبىر كامېرىغا قارىسىڭىز ئون گۈلىنىڭ بىرسى ئېچىلمىغان، ئون سەككىز ياشلاردىكى ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ قاتارلىشىپ غەزەپ بىلەن قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى.

بىرىنچى كورپۇسنىڭ يەتتىنچى كامېرىدا تۆرت جەسەت قانغا مىلىنىپ ياتاتتى. قالايمىقان ئېتىلغان ئوقلار بەزىلەرنىڭ بېشىغا، بەزىلەرنىڭ كۆكرىكىگە كەينى-كەينىدىن تەككەن بولۇپ، ئوق ئىزىدىن سىرغىپ چىقىۋاتقان قىپ-قىزىل قانلار توختىماي ئېقىۋاتقان بولسىمۇ، ئەزىز تەنلەر تېخى سوۋۇمىغان ئىدى. ئەنە شۇ تۆرت شەھىتنىڭ بىرسى ئوتيۈرەك ئۇيغۇر ئوغلانى باتۇر ژىگىت — ئوبۇلقاسىم يۇسۇپ ئىدى.

ئوبۇلقاسىم يۇسۇپ ئەللىك بەشىنچى يىلى ئون ئۈچىنچى نويابىر كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتى كۇچار ناھىيەسى كونا شەھەر بازىرىدىكى ئادەتتىكى مەرىپەتچى ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ ئوقۇش يېشىغا يەتكۈچە دادىسى يۇسۇپ ھوشۇر خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئەكسىيەتچى زوراۋان سىياسىتى تۈپەيلىدىن يەرلىك مىللەتچى، ئوڭچى قىلىنىپ ئوبۇلقاسىم ئوقۇشتىن مەھرۇم قالدى. ئەمما دادىسىنىڭ ئائىلىدىكى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيەلىشى نەتىجىسىدە، ئۇيغۇر تارىخىنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ ۋە تەتقىق قىلىپ، قابىلىيەتلىك سىياسىيون بولۇپ يېتىشىپ چىقتى.

ئوبۇلقاسىم سەكسەن سەككىزىنچى يىلى ئاتاغلىق ياش مۇجاھىت مەرىپەتپەرۋەر كېرەم ئابدۇۋەلىنىڭ دىنى پائالىيەت ۋە تەشۋىقات ئارقىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقان ئەركىنلىك، ئىستىقلالىيەت كۈرىشىگە ئاكتىپ قاتنىشىپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا چوڭ تۆھپە قوشقان ئىدى. خىتاينىڭ ئومۇميۈزلۈك تۇتقۇن قىلىش مەخپىي بۇيرۇقى بويىچە ئوبۇلقاسىم توقسىنىنچى يىلى يىگىرمە ئىككىنچى ئاپرېل قولغا ئېلىنىپ ئۈچ يىللىق مەجبۇرى ئەمگەك جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان ئىدى. كېيىن ئېغىر يۈرەك كېسەللىكى سەۋەبىدىن شەرتلىك ھالدا قاتتىق نازارەت بىلەن ئائىلىسىگە قايتۇرۇلدى. ئۇ ئېغىر زۇلۇم، ۋەھشى جازا ۋە جىسمانى ئاجىزلىقىغا باش ئەگمەي، يىل ئاخىرىدا ئابلىمىت تالىپ، ئىدرىسخان ئۆمەر باشچىلىقىدىكى ئىسلام پارتىيىسىنىڭ ئىسلاھاتچىلىرى بىلەن مەخپىي ئالاقە باغلاپ، ۋەتەننىڭ ئىستىقلالى ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلاندى. پارتىيەنىڭ قارارىغا ئاساسەن ئوبۇلقاسىم مالىيەگە مەسئۇل خىزمەتنى ئۈستىگە ئالدى. ئۇلار كەڭ كۆلەملىك ئىنقىلاۋى ئازاتلىق ھەرىكىتى قوزغاشنى پىلانلاپ، قورال ساتىۋېلىش ۋە توپلاش تەييارلىقى بىلەن ھەرىكەت قىلىۋاتقاندا پاش بولۇپ قىلىپ، توقسەن ئىككىنچى يىلى ئون يەتتىنچى مايدا چوڭ تۇتقۇندا مەخپىي قولغا ئېلىندى. «گۇمانلىق» دەپ قارالغان ئونمىڭلىغان ئۇيغۇر ياشلىرى تۈرمىگە تاشلاندى، نەچچە مىڭلىغان ئائىلىلەر تەقىپ ئاستىغا ئېلىندى. بۇ قېتىمقى چوڭ تۇتقۇندا بىر قىسىم تايانچى كۈچلەر قولغا چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن پارتىيىنىڭ يېتەكچىلىرى ئامان قالدى. ئازاتلىققا، ئەركىنلىككە تەشنا جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقى بۇ ئەزىمەتلىرىنى كۆز قارىچۇغىنى ئاسرىغاندەك ئاسراپ، ئىللىق باغرىغا باستى. خىتاي كوممۇنىستلىرى خەلققە چەكسىز زۇلۇملارنى سېلىپ، ئىقتىسادى جەھەتتىن زىيانكەشلىك قىلىپ مەقسىدىگە يەتمەكچى بولدى. مەسىلەن: شۇ يىلى ئالتىنچى ئايدا قارغىلىق ناھىيە بازىرىدىكى جامائەتنىڭ جۈمە نامىزىغا كەتكەن مەزگىلىدىن پايدىلانغان خىتاي ھۆكۈمرانلىرى ئالدىن-ئالا ھازىرلاپ قويغان يېقىلغۇلارغا ئوت قويۇپ بېرىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ يۈزدىن ئارتۇق دۇكىنىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى، يىگىرمىدىن ئارتۇق ئادەم كۆيۈپ كەتتى. بۇ ئاشكارا زورلۇققا چىدىمىغان ۋە غەزەپلەنگەن ئىسلام پارتىيىسى ئەزالىرى كۈرەشكە ئاتلىنىپ خىتايلارنىڭ سۇيىقەستىنى ئېچىپ تاشلىدى ۋە بىر مۇنچىسى قولغا ئېلىندى. ئون يەتتىنچى ئىيولدا ئوبۇلقاسىم كۇچار ناھىيەلىك ساقچىسىنىڭ قورچاق ئەمەلدارى ئاق ئەلىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن مىللى مۇناپىق، يۈزسىز ساتقىن كۆسىر رازى تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنىپ، ئۈرۈمچى لىيۇداۋان تۈرمىسىگە سولاندى.

توقسەن ئۈچىنچى يىلى ئون يەتتىنچى ئىيوندا ئۈرۈمچى شەھەرلىك سوت مەھكىمىسى ئوچۇق سوت ئېچىپ، ئابلىمىت تالىپ، ئىدرىس ئۆمەر، ئوبۇلقاسىم يۇسۇپ، خەلىل ئالتۇن، ئابلا مەھەممەت، مەھەممەت ئىمىن سېيىتلارغا ئۆلۈم جازاسى، ئىلھامغا ئىككى يىل كېچىكتۈرۈپ ئۆلۈم جازاسى، مۇتەللىپ قاتارلىقلارغا ئۇزۇن مۇددەتلىك قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلدى. دېموكراتىك دۆلەتلەرنىڭ ۋە دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتلىرىنىڭ ئىنتىراز بىلدۈرۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، سوتلانغانلارغا سىياسى جىنايەتچى بولسىمۇ لېكىن ئىجتىمائى بۇزغۇنچى، تېرورچى، شەخسى بۇلاڭچى دىگەندەك بوھتانلارنى چاپلىدى. زالىم خىتاي ئەمەلدارلىرى سوتتىن كېيىنمۇ سوتلانغانلارنى تىنماي سوراق قىلدى. قىيىن-قىستاقلارغا ئېلىپ قاتتىق ئازاپلىدى. توقسەن تۆرتىنچى يىل ئون يەتتىنچى مارت كۈنى كەچ سائەت ئون بىرلەردە خىتاي ساقچى ئەمەلدارلىرى ئوبۇلقاسىمنى كامېرىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتكەن ئىدى. سەھەر سائەت تۆرتلەردە چالا ئۆلۈك ھالدا كامېرىغا ئەكىردى ۋە تاشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇ تولغىنىپ ئىڭراپ ھوشسىز ياتاتتى. ئۇنىڭ بوغۇزىدا بەش مىللىمېتىر كەڭلىكتە، ئىككى سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا قاتتىق بېسىلغان تاياق ئىزى بار ئىدى. گېلىنىڭ ئىچى ئېغىر زەخمىلەنگەنلىكى ئۈچۈن گەپ قىلالماي ئازاپلىناتتى. شۇ كېچىسى خىتاي يۇقىرى قاتىل ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭغا «قىلمىشىم تېرورلۇق، ئىجتىمائى بۇزغۇنچىلىق، سىياسى جىنايەت ئەمەس» دەپ ئىقرار قىلدۇرماقچى بولۇپ قاتتىق دەككىسىنى يىگەن. خىتاي جاللاتلىرى ۋەھشىلىشىپ ئۇنىڭ گېلىگە تۆمۈر ئەسۋاپنى قاتتىق بېسىپ، قول-بارماقلىرىنى ئامبۇر بىلەن قىسىپ ئەزگەن. تىرناق ئاستىغا يىڭنە سانجىغان، ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ بىر سانتىمېتىر توملۇقتىكى سىم بىلەن تىزىنىڭ يۇقىرى قىسمىنى باغلاپ قاتتىق قىسقان. تاشقى بۆرىكىنى ئۇرۇپ، ئەرلىك ئەزاسىغا قىلسىنى تىقىپ ماكافوزغان. بۇ ۋەھشى چېكىدىن ئاشقان، پاجىئەلىك جىنايەتلەرنىڭ قاتىللىق پاكىت ۋە ئىزلىرىنى كۆرگەن كامېرىدىكى سەپداشلىرى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئوبۇلقاسىمنى جان تىكىپ قوغداش قارارىغا كېلىپ قەسەم ئىچىشكەن. ئەتىسى ئون سەككىزىنچى مارت كۈنى سائەت ئونبىرلەردە تولۇق قوراللانغان خىتاي ساقچى ئەمەلدارلىرى ئۆزىنىڭ ئىشەنگەن جاللاتلىرى بىلەن بىرىنچى كورپۇس يەتتىنچى كامېرىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ: «ئوبۇلقاسىم، تۇر، ئورنۇڭدىن!» دەپ ۋاقىرىغان. كامېرىدىكى سەپداشلىرى ئوبۇلقاسىمنى ئوراۋېلىپ بۇيرۇقنى رەت قىلغان. قانخور، زالىم خىتاي فاشىستلىرى قىلچە ئىككىلەنمەستىنلا دەرھال توپ ئوتتۇرىسىغا قارىتىپ ئوق چىقارغان، توختىماي ئېتىلغان ئاپتومات، تاپانچا ئوقلىرى كامېرىدىكى تۆرت نەپەر جەڭچىنى يەرگە يىقىتتى. ئوبۇلقاسىم قاتارلىق تۆرت نەپەر قەھرىمان يىگىت مەرتلەرچە شەھىت بولدى. يەتتىنچى كامېر ئىچى شەھىتلەرنىڭ قىپ-قىزىل قېنىغا بويالدى. بۇ يۈز شۆرۈن قانلىق قىرغىنچىلىق ئەنە شۇنداق يۈز بەردى. تۈرمىدىكىلەرنىڭ جەمىيەتكە سۆزلىمەسلىكى ئۈچۈن تەھدىت قىلىندى.

خاتىمە

سەكسەن تۆتىنچى يىلى بەشىنچى ئايدا تۈرمىدىن چىقتىم. لىيۇداۋان مەھبۇسلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، ئوبۇلقاسىم يۇسۇپنىڭ جەسىتىنى شۇ يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى دەپنە قىلىشقا تاپشۇرۇپ، دەپنە مۇراسىمىغا ھۆكۈمەت دائىرىلىرىمۇ قاتنىشىپتۇ ۋە ئۇنىڭ نامىزىغا قاتناشقانلارنىڭ قاراتىزىمىنى ئېلىپ يوشۇرۇن تەكشۈرۈپتۇ.

ئوبۇلقاسىم يۇسۇپنىڭ ئۆلۈك كۆكسى ئەمچەكتىن ئىككى سانتىمېتىر يۇقىرىدا بىرپاي ئوق ئىزى، سول بىقىنىنىڭ قوۋۇرغا قىسمى، يان تەرەپ ژۈرەكنىڭ ئۇدۇلىدا بىرپاي ئوق ئىزى بار. بۇ ئوق ئىزلىرىنى خىتاي قانۇن دوختۇرلىرى جەسەت تەكشۈرۈش دوكلادىنى بۇرمىلاش ئۈچۈن، قەستەن پىچاق ئىزى چىقىرىپ ئىككى يېپىلىق قىلىپ تىكىپ قويغان. جەسەت ئىگىلىرىگە: «ئوبۇلقاسىم شەھىت بولۇش نىيىتىدە بىزگە قارشىلىق قىلىپ ساقچىلارنى يارىلاندۇردى. بىز ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن بىرپاي ئوق چىقاردۇق، ئويلىمىغان يەردىن ئوق ئۇنىڭ كۆكسىگە تېگىپ، كۆپ قان چىققانلىقى ئۈچۈن قۇتقۇزۇش ئۈنۈم بەرمەي ئۆلۈپ كەتتى» دەپ خۇلاسە چىقىرىپ ئۇقتۇرۇش قىلغان.

مەن ئوبۇلقاسىم بىلەن توقسەن ئىككىنچى يىل ئاخىرى بىر نەچچە ئاي بىر كامېردا ياتقانىدىم. شۇ مەزگىلدە ئۇ قىسقىچە تەرجىمھالىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. مەن ئۇيغۇر بالىسى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى ئورگانلىرىغا بۇ شىكايەتنامىنى ئېلان قىلىمەن.

ئۈمىت

1994 - يىل 5 - ئاي ئۈرۈمچى

بۇ يىل تۆتىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى ئەنقەرەدە تۈرك تىل كومىتېتى كونفېرانس زالىدا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا تۈرك ئوچاقلىرى باش مەركىزى باشلىقى سادى ساموُنجۇئوغلۇ رىياسەتچىلىك قىلدى. نەچچە يۈز كىشى قاتناشقان بۇ يىغىندا ئەنقەرە مىللەت ۋەكىلى باقى تۇغ، قەيسەرى مىللەت ۋەكىلى سەيفى شاھىن، شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى باشلىقى گېنېرال مەھەممەت رىزا بېكىن، قەيسەرى شەرقىي تۈركىستان مەدەنىيەت ھەمكارلىق جەمىيىتى باشلىقى مەھەممەت جانتۈرك قاتارلىقلار تەبرىك سۆزى سۆزلىدى. سادى ساموُنجۇئوغلۇ ئېچىلىش دوكلادىدا: يىگىرمە بىرىنچى ئەسىردە دۇنيا تۈركلۈكىنىڭ تېخىمۇ ياخشى بىر ھايات شارائىتىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن بىرلىككە كېلىشى شەرت ئىكەنلىكىنى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ پۈتۈن تۈركلۈك بىرلىكى ئىچىدە ناھايىتى مۇھىم رولى بارلىقىنى تەكىتلىدى.

يىغىن رەسمى باشلانغاندا پروفېسسور دوكتور تۇرسۇن يىلدىرىمنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ھاجەتتەپە ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخ بۆلۈمىنىڭ دوكتور ئوقۇغۇچىسى نۇرانىيە ھىدايەت «خىتايدىكى ئازسانلىقلار»، ئىلىيار شەمسىدىن: «شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىقتىسادى ئومۇمى ئانالىزى»، پەرھات تەڭرىتاغلى: «ئۆزگىرىۋاتقان دۇنيادىن شەرقىي تۈركىستانغا نەزەر»، دوچېنت دوكتور ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر: «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە ئۇنىڭ سىياسى رولى»، پروفېسسور ئەھەت ئەندىجانى: «يېڭى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى، روسىيە، خىتاي ئۈچبۇلۇڭىدا شەرقىي تۈركىستان»، پروفېسسور ئەرجىلاسۇن رىياسەتچىلىكىدە گېنېرال سۇئات ئىلخان: «گېئوپولىتىك كېلىشمىلەر ۋە تۈرك دۇنياسى»، شەرقىي تۈركىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلىكىنىڭ رەئىسى دولقۇن ئەيسا: «شەرقىي تۈركىستاننىڭ تۈرك دۇنياسىدىكى رولى»، ئالىمجان ئىنايەت: «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كېرەكلىك يوللار»، ئەركىن ئەمەت: «ئەسىردىكى شەرقىي تۈركىستان مائارىپى»، پروفېسسور دوكتور ئەخمەتجان ئەرجىلاسۇن « – ئەسىردىكى ئۇيغۇر تۈركچىسى ۋە ئىملاسى»، ئەركىن ئەكرەم: «يىپەك يولىدىن نېفىت يولىغا» قاتارلىق تېمىلاردا ئىلمى دوكلاتلار بەردى.

باشتىن-ئاياق جىددى ۋە ئىلمى تۈس ئالغان مۇزاكىرەلەر تىڭشىغۇچىلار ۋە مۇخبىرلارنى ھاياجانلاندۇردى. يىغىن ئاخىرىدا شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى سەنئەت ئۆمىكى كونسېرت ئويۇنلىرى ئورۇنلاپ ئالقىشقا سازاۋەر بولدى.

قەھرىمان ماراش خەلقى لىدىرىمىز ئىيسا يۈسۈف ئالپتېكىنگە ھەدىيىسىنى تەقدىم قىلماقتا

بسم الله الرحمن الرحيم

ئەسسالامۇئەلەيكۇم شەرقىي تۈركىستانلىق ھاجىلىرىمىز

ئەزىز دىيار، مۇقەددەس تۇپراق، قۇتلۇق ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۇتلۇق سالاملىرىنى ئېلىپ كەلگەن مۇبارەك قەدەملىرىڭىز ئۈچۈن مەرھابا.

بىر ئۆمۈر ئىبادەت بىلەن ئارزۇ قىلغان تەۋەرۈك قىبلىگاھىمىزغا كېلىپ، شەرەپ بىلەن ھاجى ئۇنۋانىغا مۇيەسسەر بولغانلىقىڭلارنى چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەيمىز.

«ۋەتەن سۆيمەك ئىماندىندۇر» – ھەممىمىزگە مەلۇم ئەسىرلەردىن بېرى ئەجداتلىرىمىز ئۇلۇغ ئىسلامىمىزنى، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننى كاپىرلارنىڭ زۇلمىدىن قوغداش، قۇتقۇزۇش يولىدا باتۇرلارچە كۈرەش قىلىپ، بۈيۈك قاراخانىلار ئۇيغۇر دۆلىتىنى، ئىدىقۇت ئۇيغۇر دۆلىتىنى، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى دۆلىتىنى، قەشقەرىيە ئۇيغۇر دۆلىتىنى، شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇپ ئۆز سەلتەنىتىنى نامايەن قىلدى. ناھايەت 1949-يىلىدىن باشلاپ ئاللاھنىڭ تەقدىر قىسمىتى بىلەن، روسىيە جاھانگىرلىگىنىڭ كۈچلۈك ھەربىي تەھدىدى ۋە ھىيلە-مىكىر، نەيرەڭلىرى سەۋەبىدىن خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ مۇستەملىكىسى ھالىغا چۈشۈپ قالدى. شۇندىن ئىتىبارەن زالىم، رەھىمسىز خىتاي كوممۇنىستلىرى تارىخى، مىللىي ئۆزچەنلىگى بىلەن مۇسۇلمان ئۇيغۇر خەلقىدىن قىساس ئالدى. ئىسلامىيىتىمىزنى ئاياق ئاستى قىلدى. مىللىتىمىزنى خورلىدى. بايلىقىمىزنى تالان-تاراج قىلدى. ئەجداتلىرىدىن مىراس قالغان يەتمىش ئىككى تۈرلۈك ھىيلە-نەيرەڭلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئارىمىزغا بۆلگۈنچىلىك ئۇرۇغىنى چېچىپ، قېرىنداشلىرىمىزنى سىنىپلارغا ئايرىپ بىر-بىرىگە سالدى. پارلاق مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى يوق قىلىپ خىتايلاشتۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزدى.

1951-يىلى «باندىت تازىلاش» ئىنقىلابىدا قەيسەر جەڭچىلىرىمىزنى دەھشەتلىك قىرغىن قىلدى.

1953-يىلى «ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش» ئىنقىلابىدا دىنى ئۆلىمالىرىمىزنى، مويسىپىت ئاقساقاللىرىمىزنى، مۇتەبىر بىلىمزاتلىرىمىزنى، ۋىجدانلىق رەھبەرلىرىمىزنى تۇتۇپ قاماپ ئۆلتۈردى.

1955-يىلى «ئاپتونوم رايون» قۇرۇپ زېمىنىمىزنى پارچىلاپ بۆلۈپ تاشلىدى. ئۇيغۇر ئارمىيىسىنى قىسقارتىپ، بۆلۈپ قولغا ئېلىپ ئەڭ ئاخىرقى ئاز قالغان ئەسكىرى كۈچىمىزنى يوق قىلىپ تاشلىدى.

1957-يىلى «يەرلىك مىللەتچىلىك» قالپىقىنى كىيگۈزۈپ دىنى زاتلىرىمىزنى، بىلىملىك زىيالىيلىرىمىزنى، يازغۇچى، شائىرلىرىمىزنى تۇتۇپ قامىدى، سۈرگۈن قىلدى. تۈرمىلەردە يوشۇرۇن ئۆلتۈردى.

1960-يىلى «ئۈچ قىزىل بايراق» شوئارى بىلەن ئۇرغۇن خەلقنى ئاچ-يالىڭاچ مەجبۇرى كوللېكتىپ ئەمگەككە سېلىپ قىيناپ ئۆلتۈردى، يېزىغا سۈرگۈن قىلدى، چەتئەللەرگە قوترىتىپ قوغلىۋەتتى.

1964-يىلى «تۆرتنى ئىنقلاش» باھانىسىدا بارلىق ھوقۇق تۇتقان ئۇيغۇرلارنى سىقىپ چىقىرىۋەتتى.

1966-يىلىدىن ئىتىبارەن «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» قوزغاپ دىنى ئۆلىمالىرىمىزنى سازايى قىلىپ، مەسچىتلىرىمىزدە توڭگۇز بېقىپ، بىلىم ئادەملىرىمىزنى تۇتۇپ سولاپ ئىنسانىيەت تارىخىدا ھېچ كۆرۈلمىگەن ئېغىر زۇلۇملارنى سالدى، ئەقەللى قانۇنلىرىنىمۇ بىكار قىلىپ خەلقىمىزنى خانىۋەيران قىلىۋەتتى.

1970-يىلى «كۈرەش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش» نامىدا ئەڭ كۆلەملىك ئاشكارا قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىپ سىياسىي پارتىيە، يوشۇرۇن تەشكىلاتلىرىمىزدىكى مىڭلىغان ۋە پەرزەنتلىرىمىزنى ئاشكارا ئېتىپ ئۆلتۈردى. تۈرمىلەرگە سولاپ قىيناپ ئۆلتۈردى. كېيىنكى يىللاردا يالغان دىنى ئەركىنلىك، يالغان دېموكراتىيە سىياسىتى يۈرگۈزۈپ، خەلقىمىزنى ئالدىغان بولسىمۇ لېكىن ھازىرغىچە «پانئىسلامىست، پانتۈركىست، مىللىي بۆلگۈنچى» نامى ئاستىدا ھېساپسىز بىگۇناھ موللىلىرىمىزنى، قارىلىرىمىزنى، تالىپلىرىمىزنى، بىلىملىك زاتلىرىمىزنى قولغا ئېلىپ سوراق قىلىپ قىيناپ ئۆلتۈرمەكتە. دىنى پائالىيەتلىرىمىزنى چەكلەپ مەسچىدلىرىمىزنى، مەكتەپلىرىمىزنى قاتتىق كونترول قىلىپ، ياشلىرىمىزنى كاپىرلارچە زەھەرلىمەكتە.

خىتايلار بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىزدا قىرىق بىر قېتىم ئاشكارا ۋە ئۇرغۇن قېتىم يوشۇرۇن ھالدا ئاتوم يادرو سىنىقى ئېلىپ بېرىپ يەر، سۇ، ھاۋانى بۇلغاپلا قالماستىن خەلقىمىزگە تۈگىمەس كېسەل مىكروپلىرىنى تارقاتتى. پىلانلىق تۇغۇت قانۇنىنى يولغا قويۇپ، شەرىئىتىمىزنى بۇلغاپ نەسلىمىزنى قۇرۇتۇشنى پىلانلىماقتا. كەلكۈندەك ھېساپسىز كۆچمەنلەرنى يەرلەشتۈرۈپ زېمىنىمىزنى ئىگىلەشكە ئۇرۇنماقتا. ئاللاھ بىزگە نېسىپ ئەتكەن ھەددى ھېساپسىز يەر ئۈستى، يەر ئاستى بايلىقلىرىمىزنى خالىغىنىچە بۇلاپ-تالاپ ئىچكىرىگە توشۇماقتا ۋە چەتئەللىكلەرگە ساتماقتا. ھەتتا يەر-زېمىنلىرىمىزنىمۇ سورىماستىن باشقىلارغا ساتماقتا.

فاشىست خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئاخىرقى زالىم جاللاتى دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمى يېقىنلاشقان بۈگۈنكى كۈندە، دۇنيادا خىتايلارنىڭ دۈشمىنى كۆپەيمەكتە. ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەرپ ئەللىرى، شياڭگاڭ، تەيۋەن دائىرىلىرى، دېموكراتىك خىتاي كۈچلىرى، دالاي لاما ھۆكۈمىتى ۋە ئون تۆرت دۆلەتتىكى شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىق تەشكىلاتلىرى خىتاي كوممۇنىستلىرىغا قارشى قوراللىق ۋە قورالسىز مۇجادىلىسىنى قانات يايدۇرماقتا. خىتاينىڭ ئىچكى قىسمىدا دېموكراتىك خىتاي تەشكىلاتلىرى، ۋاڭ جىن تەرەپدارلىرى، ئازسانلىق مىللەتلەر قارشىلىق تەشكىلاتلىرى پائالىيەتلىرىنى كۈچەيتمەكتە. ئىشچى، دېھقانلار زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تىنىماي قارشىلىق كۆرسەتمەكتە. بىر مەھەل ساختا تاۋار ئېكسپورتى بىلەن ئىقتىسادى كۆرسەتكۈچىنى يۇقىرى كۆرسەتكەن خىتايلار ئۈچ تەرەپلىمە قەرزگە بوغۇلۇپ، ئىقتىسادى ئومۇرتقىسى ئۈزۈلۈپ، پالەچ ھالەتكە يۈزلەنمەكتە. دېمەك ئۇلارنىڭ پات ئارىدا ھالاك بولىدىغانلىقى تولۇق ئاشكارىلانماقتا.

ئاللاھ ئالدىدا توۋە ئىستىغپار ئېيتىپ ئىمانىنى مۇستەھكەملىگەن ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق مۆمىن مۇسۇلمان ھاجى ئالدى بىلەن ئۆز ۋەتىنىنى كاپىرلارنىڭ زۇلمىدىن ئازات قىلىپ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇپ ئىسلام ئەقىدىلىرىنى ھۆكۈمران قىلىشتەك مۇقەددەس بۇرچىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك. پەرزەنتلىرىمىزگە، ئۇرۇق-تۇققان، قەۋم-قېرىنداشلىرىمىزغا، دوست-يارانلىرىمىزغا ئىمانىنى جان تىكىپ قوغداش، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى، تىل، يېزىقىمىزنى، ئۆرپ-ئادەتلىرىمىزنى ھىمايە قىلىش ھەققىدە ھەر دائىم تەربىيە بېرىشىمىز، خىتايلارنىڭ بالىلىرىمىزنى تىنچ خىتايلاشتۇرۇش سۈيقەستىدىن ھەر دائىم ھوشيار بولۇشىمىز لازىم. خىتايلارغا سېتىلغان خائىن، ۋىجدانسىز، ئىمانسىز غالچا ئىشتلارغا نەپرەت بىلدۈرۈپ ئۇلارنى قەتئىي يېتىم قالدۇرۇشىمىز، ئارىدىن سىقىپ چىقىرىشىمىز، زورلۇق تېپىلغاندا چەك قويۇشىمىز لازىم. كاپىر دۈشمەنگە ۋەتەننى سېتىش، مىللەتنى سېتىش، غالچىلىق قىلىشنىڭ ئەڭ چوڭ گۇناھ، ئىمانسىزلىق ئىكەنلىكىنى ھەر زامان تەشۋىق قىلىشىمىز، خىتايلارنىڭ زالىم سىياسىتىگە يوشۇرۇن قارشىلىق كۆرسىتىپ، پات ئارىدا كېلىدىغان ئازاتلىق كۈرىشىمىز ئۈچۈن ئىدىيىۋى ھازىرلىقتا تۇرۇشىمىز لازىم. پۈتۈن ئەۋلادلىرىمىزغا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ شانلىق تارىخىنى تونۇتۇش، كەلگۈسى پارلاق ئىستىقبالىمىزغا ئۈمىت بىلەن ھازىرلىنىش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش بىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان دىنى، ۋىجدانى مەسئۇلىيىتىمىزدۇر.

مۇھتەرەم ھاجىلىرىمىزغا ئاللاھتىن ئامانلىق، مىللىتىمىزگە سەبرى ساداقەتلىك،
قىممەتلىك شېھىتلىرىمىزگە جەننەت تىلەيمىز ——— ئامىن.

پۈتۈن دۇنيادىكى شەرقىي تۈركىستان ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان

تەشكىلاتلاردىكى قېرىنداشلىرىڭلاردىن

1995

ئاۋسترالىيە تۈركىستان جەمئىيىتىنىڭ
قۇربان ھېيت بايرىمى ھال سوراش تەبرىكنامىسى

ئەسسالامۇئەلەيكۇم كۆپ مۇھتەرەم ۋەتەنداشلىرىمىز:

سىزنى ئۇلۇغ قۇربان ھېيت بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن چىن كۆڭلىمىزدىن مۇبارەكلەيمىز. ئايلار... يىللار... ئۆتمەكتە. ئۇرغۇن روزى ھېيت، قۇربان ھېيتلىرىمىزنى، نوروز بايراملىرىمىزنى سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىزدىن يىراقتا بولغان دىيارى غۇربەتتە ئۆتكۈزىۋاتىمىز.....

مۇشۇنداق ئۇلۇغ ئەييام كۈنلىرى قەلبىمىز زالىم خىتاي ئاسارىتى ئاستىدا قالغان ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى مىليونلىغان ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ ھەسرەت-قايغۇسى، ۋەتەن دەردى ھەم بەختسىز ۋەتەننىڭ پارلاق كېلەچىگى ھەققىدىكى ئىزگۈ ئارمانلار بىلەن يانماقتا.

مۇبارەك قۇرئانى كەرىمنىڭ ئىنشىراھ سۈرىسىدە: «ئەلۋەتتە ھەر بىر مۈشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار، ئەلۋەتتە ھەر بىر مۈشكۈللۈك بىلەن بىر ئاسانلىق بار» دەپ، ئاللاھ تەرىپىدىن قايتا-قايتا قەيت قىلىنغىنىدەك، بۇ ئېغىر-مۈشكۈل كۈنلەر كېتىدۇ. تېخى كېچىلا پۈتۈن دۇنياغا تەھدىت سېلىپ تۇرغان سوۋېت ئىمپېرىيىسىنىڭ ھالاكەتلىك ئاقىۋىتى.. بۇنىڭ ئوچۇق دەلىلى ئەمەسمۇ؟ شۇڭلاشقا ھەر بىر ۋەتەنداش ۋەتەننىڭ ئىستىقلال ئارزۇسىنى دىلىدا چىڭ ساقلاپ بىلىمى بارلار بىلىمىنى، مېلى بارلار مېلىنى، جېنى بارلار جېنىنى پىدا قىلىپ، تىنىماي كۈرەش قىلايلى. ئىنشائاللاھ، شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇ، سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىزنىڭ زۇمرەت ئاسمىنىنى قاپلاپ تۇرغان جاھالەت بۇلۇتلىرى چۇۋۇلۇپ پارە-پارە بولىدۇ. ئاللاھ ئىنئام قىلغان ھۆر-ئەركىنلىك قۇياشى زۇلمەت پەردىلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، تەڭرىتاغ ئۈستىدە مەڭگۈلۈك نۇر چېچىپ، تارىم ۋە جۇڭغار ۋادىلىرىنى ئۆزىنىڭ پارلاق نۇرىغا پۈركەيدۇ.. بىز شۇ چاغلاردا ئەزىز قېرىنداشلىرىمىز بىلەن بىر داستىخاندا جەم بولارمىز. بايرام «شادىيانىسى» پەلەككە يېتەر. ھەر قاچاندا جانابى ئاللاھنىڭ شاپائىتىدىن ھەرگىز ئۈمىد ئۈزمەيلى. پۈتۈن قېرىنداشلار ئەشۇ بەختىيار كۈنلەرنى تېزراق قۇتلاش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى.

ئۇلۇغ قۇربان ھېيت بايرىمىمىز مۇناسىۋىتى بىلەن دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ۋەتەنپەرۋەر قېرىنداشلىرىمىزغا ساق-سالامەتلىك، ۋەتەن ئىستىقلالى يولىدىكى ئورتاق ئىزگۈ ئىشلىرىمىزغا مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

سىزلەرگە چەكسىز ھۆرمەت بىلەن:

ئاۋسترالىيە تۈركىستان جەمئىيىتى

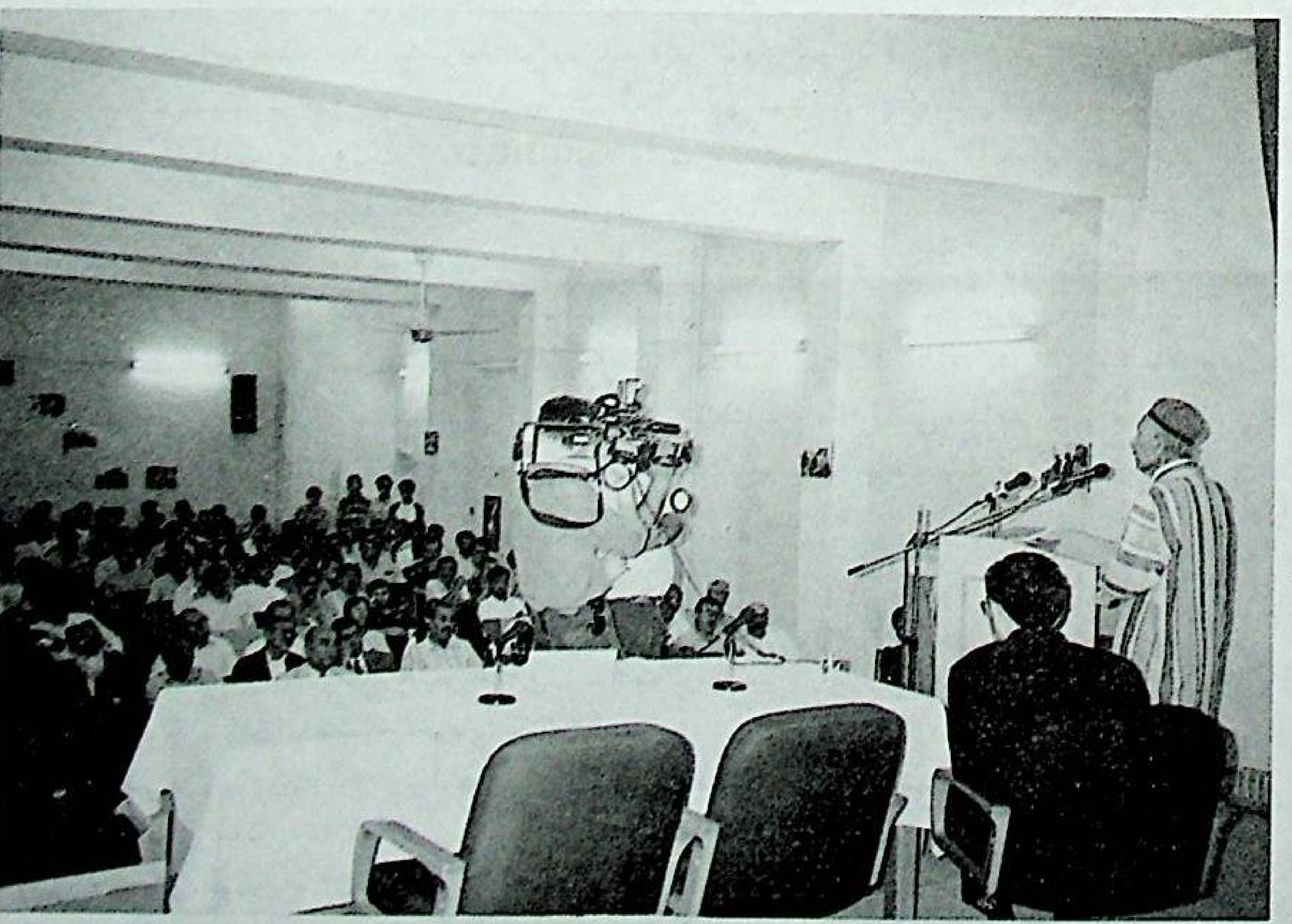

لىدىرىمىز ئىيسا ئالپتېكىن سۈتچى ئىمام ئۇنۋېرسىتېتىدا ئوقۇغۇچىلارغا دوكلات بەرمەكتە

ئۇيغۇر بالىلىرى خىتاي شەھەرلىرىدە خارلانماقتا

ئۆز ۋەتىنىدە ئوقۇشسىز، ئىشسىز قالغان، ئاتا- ئانا مېھرىدىن مەھرۇم قالغان نۇرغۇن ئۇيغۇر بالىلىرى خىتاي ئالدامچىلىرىنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ خىتاينىڭ چوڭ شەھەرلىرىدە خانىۋەيران ھاياتكە چۈرمەكتە. خوجايىنلارغا قۇل ئورنىدا باغلىنىپ قالغان بىچارىلەر ۋەتىنىگە قايتىپ كېتىشكە ئامالسىز زار- زار يىغلاپ نالە- پەرياد چەكمەكتە. پەقەت ئاقسۇ شەھىرى ئەتراپىدىنلا بىر يىل ئىچىدە ئاتمىش تۆت ئۇيغۇر بالىسى ئالداپ ئېلىپ كېتىلگەن.

ئاقسۇ شەھەرلىك بەشىنچى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆتىنچى سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئون بىر ياشلىق ئابلىز راخمان ئىسىملىك بالا بىلەن ساۋاقدىشى تۇرسۇنجان ئەنە شۇنداق ئالداپ كېتىلگەن ئۇيغۇر بالىلىرى بولۇپ، شاڭخەيدە مەجبۇرى ئوغرىلىق قىلىشقا زورلانغان. تىل ئاھانەت، تاياق دەسسىتىدىن ئاچ- يالىڭاچ قالغان بىچارىلەر كۈنىگە تۆت يۈز يۈەن تېپىش ۋەزىپىسى بىلەن كوچىغا چىقىرىلغان. كۆپ قېتىم تۇرمىلەرگە سولانغان. ئابلىزنىڭ دادىسى بېرىپ تاپقاندا بالىسىنىڭ دەردىدە تاڭ يىغلاپ ئۆلۈپ كەتكەن. خىتايلار ئۇيغۇر بالىلىرىنى مەجبۇرى ۋە مەخسەتلىك ھالدا ئوغرىلىق، زەھەرلىك چېكىملىك ئىشلىرىغا ئادەتلەندۈرۈپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەتسىنى بۇلغاش ئۈچۈن پۈتۈن قىلمىشلارنى پىلانلىق ئورۇنلاشتۇرماقتا. خەلقنىڭ كۆچلۈك غەزىپى ۋە پاش قىلىشى نەتىجىسىدە ئابلىز، تۇرسۇنجان قاتارلىق ئون ئالتە نەپەر زەندىمىز نەچچە ئايلىق ئازابتىن قۇتقۇزۇلغان بولسىمۇ ۋەتەندىكى تەلەپلەر دەھشەت ئۆزگىرىش بولمىدى. نەچچە ئونمىڭ ئۇيغۇر بالىسى يەنىلا خىتاي شەھەرلىرىدە ئېتىلىپ خارلانماقتا.

ئۈرۈمچىدە مۇسۇلمانلار ھاقارەتلەنمەكتە

خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئاشكارىلىشىچە، ئۈرۈمچىنىڭ كوچىلىرى ۋە كىچىك بازارلىرى ئاشخانىلىرىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامى ئۆرپى- ئادىتىگە ھاقارەت كەلتۈرىدىغان چوشقا گۆشى، ئىت گۆشى، ئېشەك گۆشى، چاشقان گۆشى قاتارلىق ھارام گۆشلەر ئاشكارا ئىستېمال قىلىنماقتا. بۇنىڭ ئالدى دوستلۇق يولى، ماي بازارلىرىدا ئوچۇق ئومۇملاشقان. ھەتتا غەربىي شىمال يولىدىكى بىر ئاشخانا «مۇسۇلمانچە يېمەكلىك» دېگەن ئىسىمنى قويۇپ ھارام گۆشلۈك يېمەكلىكلەرنى سېتىپ مۇسۇلمانلارنى ئالداپ ئىمانىنى بۇلغىغان. ھۆكۈمەت دائىرىلىرى يەتتە مىڭدىن ئارتۇق خىتاي ئاشخانىلىرىغا ئاشكارا ھالدا «مۇسۇلمانچە يېمەكلىك» گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىپ بەرگەن. يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆرپى- ئادەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىش ھەققىدىكى بەلگىلىمىلىرىگە ھېچكىم پەرۋا قىلمايدۇ. مۇسۇلمان ئاشخانىلىرىدا خىتايلار ئىشلىتىلگەن. غەزەپلەنگەن ۋە ئامال قىلالمىغان مۇسۇلمانلار غەزەپ- نەپرىتىنى كوچىدا ئاماق يېمەسلىك چارىسى بىلەن ئىپادىلىگەن بولسىمۇ، كەلگۈسىدە زور بىر قارشىلىق ئوتتۇرىغا چىقىش ئېھتىمالىنى چەتكە قاقمىغان.

مۇسۇلمانلارنىڭ پۇللىرى تارتىۋېلىندى

مۇسۇلمانلارنىڭ پۇللىرى تارتىۋېلىندى

شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىلى ۋىلايىتى توققۇزتارا ناھىيىسى ئاقتوپەك يېزىسىدىكى گۈرجىلغا كەنتىدىكى مۇسۇلمانلار ئون مىڭ يۈەندىن پۇل ۋە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى توپلاپ، مەھەللىگە بىر مەسچىت سالماقچى بولغان. كۆزى قىزارغان ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئىككى يۈز دەك مۇسۇلمان بالىلىرى ئوقۇۋاتقان مەكتەپنىڭ ئۆرۈلۈپ كەتكىلى تۇرغانلىقىدىن پايدىلىنىپ مەكتەپ سېلىشقا ئاجرىتىلغان خەلق پۇلىنى ئۆزى ئىگىلىۋېلىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ مەسچىت سېلىش ئۈچۈن توپلىغان پۇللىرىنى مەجبۇرى تارتىۋالغان ھەمدە دېھقان، چارۋىچىلارنى زورلاپ يەنە قىرىق ئىككى مىڭ يۈەندىن توپلاپ مەكتەپنى رېمونت قىلىشقا ئىشلەتمەكچى بولغان. چۈنكى ئۇلار مەسچىتسىز، كىچىكلىرى مەكتەپسىز قالغان بىچارە مۇسۇلمانلار دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ تاپقان تەرگىننى يەنە ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولغان.

مەكتەپتىكى ئاجايىپ سېلىقلار

مەكتەپ ناھىيىسىدىكى ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بولتۇر ناھىيىدىكى دېھقانلارنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمىنى توققۇز يۈز يۈەنگە يەتكۈزگەنلىكىنى خوشخەۋەر شەكلىدە ئېلان قىلغان. كەڭ ئۇيغۇر دېھقانلىرى بۇ رەسمىي مەلۇماتقا ئاساسەن تۆۋەندىكى سېلىقلارنى تەھلىل قىلىشتى: ناھىيىدىكى كوممۇنىست پارتىيە كومىتېتىنىڭ باشلىقىنىڭ بىر ئايلىق مائاشى توققۇز يۈز يۈەن بولۇپ، بۇ پەقەت ئۇنىڭ قانۇنى ئالغان پۇلى، ئۇنىڭدىن باشقا ئايدا يەنە نەچچە مىڭ يۈەن ئاپتى- سوۋغاتى كىرىم قىلىدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. دېمەك ئۇيغۇر دېھقان ئۇنىڭ بىر ئايلىق مائاشىنى ئېلىش ئۈچۈن بىر يىل ئىشلىشى كېتەك ئىشلەشكە مەجبۇر. ئەگەر راستىنلا شۇنچىلىك كىرىم قىلسا بۇنى ئائىلىدىكى كەمدىگەندە يەتتە كىشى (دادىسى، ئاپىسى، خوتۇنى، ئۈچ بالىسى) كۈنىگە ئوتتۇز بەش پۇڭدىن خىراجەت قىلسا يېتىدۇ. بۇ پۇلغا كۈنىگە ئىككى يۈز گىراملىق بىر نان كېلىدۇ.

دۆلەت خىراجىتى بىلەن داۋالاش- خىتايلار ئۈچۈن

بۇ يىل قەشقەر ۋىلايىتى دائىرىلىرى ناھىيە ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىش راسخودىنىڭ توقسەن پىرسەنتىنى دۆلەت بېرىدىغانلىقى، ئادەتتىكى ئىشچى، خىزمەتچىلەرگە يىلدا يۈز يۈەندىن داۋالىنىش پۇلى بېرىدىغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش ئېلان قىلدى. ناھايىتى روشەنكى، قەشقەرنىڭ توقسەن پىرسەن ئاھالىسى ئۇيغۇر بولۇپ، دېھقان، ھۆنەرۋەن ئاھالىلەر ھېچقانداق خىراجەت بىلەن تەمىنلەنمەيدۇ. يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ توقسەن پىرسەنتى خىتايلار بولۇپ ئۇلار دۆلەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىدۇ. شۇڭا قەشقەر خەلقى: ھۆكۈمەت خىتايلار ھەقسىز، ئۇيغۇرلار پۇل تۆلەپ داۋالىنىدۇ، دەپ ئوچۇق ئېلان قىلۇدەك سەبوللىمايتىمۇ؟ دەپ غۇلغۇلا قىلىشماقتا.

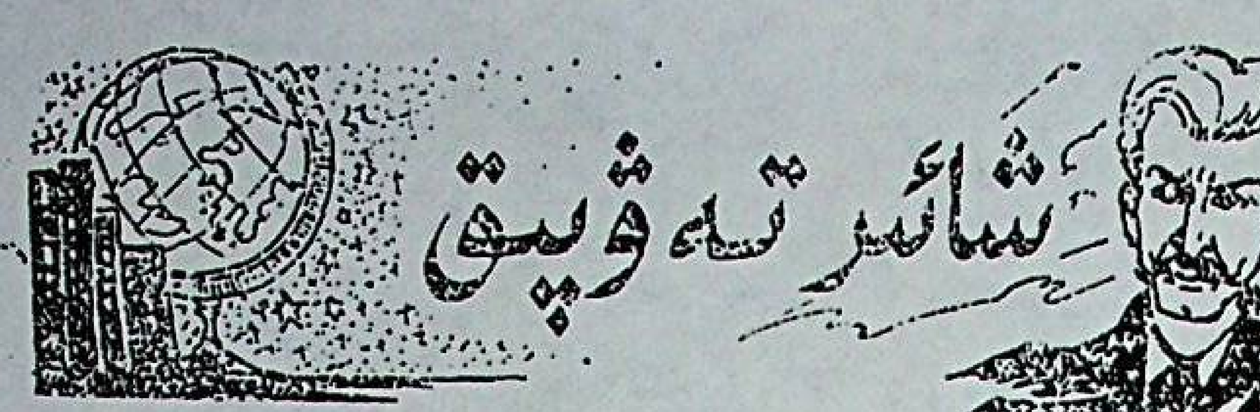

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ ۋە مائارىپىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى، ئوت يۈرەك ۋەتەنپەرۋەر شائىر مەمتىلى توختاجى تەۋپىق 1901 -يىلى شەرقىي تۈركىستان ئاتۇش شەھىرىنىڭ بويامەت يېزىسىدىكى تىۋىپ توختاجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. تەرەققىپەرۋەر، مىللەتسۆيەر تىۋىپ توختاجى ئوغلى مەمتىلىنى دەسلەپ مەھەللىسىدىكى دىنى مەكتەپكە كېيىن ئىكساق يېزىسىدىكى ئەھمەت كامال ئاچقان پەننى مەكتەپكە بەردى. مىللەتپەرەست يالقۇنلۇق شىئىرلىرى بىلەن، بىرقانچە، تىل ئۆگىنىشكە ۋە يەرلىك مۇئەسسىسلەر بۇ مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن مەمتىلى دادىسىنىڭ تىۋىپچىلىق ئىشلىرىغا ياردەملەشتى. بىر مەھەل جۇۋىچىلىق كەسپىنى ئۆگەندى. بۇ جەرياندا بىلىمىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە شېئىر يېزىش، ساز چېلىش، ناخشا ئوقۇش قاتارلىق ئەدەبىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللاندى.

1920 -يىلى دادىسى ئۇنى بورىتالا، غۇلجا، چۆچەك لەرگە بىللە ئاپىرىپ تىرىكچىلىك قىلدى. بۇ جەريان شائىرنىڭ ۋەتەن، مىللەتنىڭ تەقدىرى بىلەن تونۇشۇش سەپىرى بولۇپ ئۇنىڭ شائىرانە قەلبىدە ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى، مىللەتنىڭ مۇستەقىللىقىگە بولغان كۈرەش ئوتى يالقۇنجاشقا باشلىدى. تەۋپىق چۆچەكتە ساتىراشچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلدى. نۇرغۇن شېئىرلارنى يېزىپ خەلقنى ئويغاتتى. ھۆكۈمەتنىڭ سىياسى تەقىپىگە دۇچ كەلگەن شائىر مۇرات ئەفەندىنىڭ ياردىمى بىلەن چېگرىدىن چىقىپ كەتتى ھەمدە موسكۋادىكى شەرق دارىلفۇنۇنىغا ئوقۇشقا كىردى. بىر يېرىم يىلدىن كېيىن ئوقۇشتىن توختاپ ئالتەئاي جەمئىيەت ئۆگەندى. كېيىن قارادىڭىز بويىدىكى پورتلارغا بېرىپ ئاشپەزلىك، كاۋاپچىلىق قىلىپ، تۈركىيىگە كېتىشنىڭ يولىنى ئىزلىدى.

1923 -يىلى 9-ئايدا تۈركىيىنىڭ پاراخوتچىلىرى ئۇنى تۈركىيىگە ئېلىپ كەلدى. بوينىغا يايما تاختا ئېسىپ مىلىچ مال ساتقان تەۋپىق ئاخىرى ئىستانبۇلغا كېلىپ ھەمشەھەرلىرىنىڭ ياردىمىدە ئىستانبۇل ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش مەكتىۋىگە قارا خىزمەتچىلىككە ئورۇنلاشتى. بىلىم ئېلىش ئار-

داۋامى 6 -بەتتە

شەرقىي تۈركىستان خەلقى پاسكىنا سۇ بىلەن بۇلغانماقتا

شەرقىي تۈركىستاندا ئىلىرىق ئىككى قېتىملىق ئاتوم يادرو سىنىقىنىڭ تەسىرى ھەمدە سۇ مەنبەلىرىنى خىتاي ئارمىيىسى ۋە كۆچمەنلىرىنىڭ ئىگىلىۋېلىشى تۈپەيلىدىن تۈتمىلىيوندىن ئارتۇق دېھقان- چارۋىچى يەرلىك خەلق پاسكىنا، زەھەرلىك سۇ ئىستېمال قىلماقتا. خىتاي مەتبۇئاتلىرىنىڭ ئىككىنچى مارت كۈنى پاش قىلىپ تۇيۇشىچە: «نامراتلىق ۋە ياشاش مۇھىتىنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن ئۈزۈندىن بۇيان دېھقان- چارۋىچىلار بولۇپمۇ جەنۇبتا يىل بويى كۆل سۈيى، ئۆستەڭ سۈيى، فتور مىقدارى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان قىرتاق شورلۇق سۇنى چارۋا ماللار بىلەن تەڭ ئىچمەكتە. پاسكىنا سۇ ئىچىشتىن كېلىپ چىققان كىزىك، جىگەر ياللۇغى، تولغاق، فتوردىن زەھەرلىنىش قاتارلىق كېسەللەر ھەممە يەرگە يامراپ كەتكەن. جىگەر ياللۇغى ئېغىر دەرىجىدە يامراپ، شىمالدىكى بىر نەچچە رايونلارغىمۇ كېڭەيگەن»

خىتايدا شەخسلەر قانۇنسىز قۇراللانماقتا

خىتاي ھۆكۈمىتى بولتۇر بىر ئاي ئىچىدە ئون بەش ئۆلكە، شەھەردىنلا يۈز يىگىرمە مىڭ قۇرال، ئۈچيۈز مىڭ پاي ئوق يىغىۋالغان. بىر يىلدا ئىككى مىڭ ئۈچيۈز خىتاي ساقچىسى ئوق بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن. پەقەت ۋەتىنام چېگرىسىدىنلا بەش يۈز قېتىم قۇرال ئەتكەسچىلىرى تۇتۇۋېلىنغان. ئۇنىڭدىن باشقا دىڭىز بويىلىرىدىكى نۇرغۇن جايلار قۇرال بازىرى ئاچقان. خەيەنەندىكى نۇرغۇن ئائىلىلەرخىلى ئىلغار قۇراللارنىمۇ ياساپ سېتىشقا باشلىغان. جىجاڭنىڭ ۋىنجۇدىكى چەتئەل بىلەن بىرلىشىپ قۇرغان خۇادۇك گۇروھى شىركىتى ئاشكارا ھالدا ھەر خىل ئىقتىدارىدىكى ئون ئۈچ تۈرلۈك قۇرالنى سېتىش ۋە مال زاكاز قىلىش ھەققىدە ئېلان تارقاتقان. خىتايدىكى پۇلدارلار ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ھەدەپ قۇراللانماقتا. خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ قۇراللارنىڭ شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، ئىچكى موڭغۇلىستانلارغا كەڭ تارقىلىپ كېتىشىدىن قاتتىق ۋەھىمە ھېس قىلماقتا.

نىدىكى ئادىگىنى تونۇپ يەتكەن بۇغرا ئوتتۇز بىرىنچى يىلى خوتەن قاراقاشتا يوشۇرۇن ئىستىقلال تەشكىلاتى قۇرۇپ، قۇراللىق ئۇرۇشقا ھازىرلىق قىلغان. خەلقنى تەشكىللەپ قوزغىلاڭ قىلىش نەتىجىسىدە شەرقىي تۈركىستاننىڭ قەشقەردىن چارقىلىقىچە بولغان جەنۇبىي قىسمىنى خىتاي باسمىچىلىرىدىن ئازات قىلىپ خەلق ئىسلام ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ چىقىپ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلغان. خەلق تەرىپىدىن ھەزرىتىم ئۇنۋانىدا ھۆرمەتلەنگەن. ئوتتۇز تۆتىنچى يىلى شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشىدا دۈشمەننىڭ ئارمىيىسىنى تار-مار قىلىپ، مۇنتىزىم ئەسكىرى كۈچ ئۇيۇشتۇرغان ھەزرىتىم بۈيۈك بىر كۈچ سۈپىتى بىلەن ئۇچ جەھەت توپىغا قوشقان. چەتئەل باسمىچىلىرىنىڭ ھىلىسى ۋە دۇستۇن ئەسكىرى كۈچى تەرىپىدىن ئىنقىلاب مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن ھىندىستان ۋە ئافغانىستانلاردا مۇھاجىرەتتە يۈرگەن ھەزرىتىم پۇرسەتتىن چەتتە تۇرۇپ، سىياسىي كۈرەش ۋە تارىخىي ماتېرىياللار ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بىر تەرەپتىن مۇھاجىر قېرىنداشلارنى تەربىيلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن شەرقىي تۈركىستان تارىخىي يېزىش ئىشىنى باشلىۋەتكەن. بۇ جەرياندا ھىندىستاندا خەۋپلىك ئۇنسۇر سانىلىپ سەككىز ئايدەك ئەنگلىز تۈرمىسىدە مەھبۇس بولغان. كېيىن گومىنداڭ چۇڭچىن ھۆكۈمىتىنىڭ دەۋىتى بىلەن خىتايغا ئېلىپ، مەسئۇت بايقوزى، ئەيسا يۈسۈف ئالپتېكىن، قادىر ئەپەندى قاتارلىق مىللەتچى مەسلەكداشلىرىغا قوشۇلۇپ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى خىتاينىڭ مەركىزىدە تۇرۇپ ئېلىپ باردى. گومىنداڭنىڭ يەتتىنچى قۇرۇلتىيىغا ۋەكىل بولۇپ قاتنىشىپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ نامى، مىللەتنىڭ - تۈرك ئىسمى ۋە ۋەتەننىڭ ئەركىنلىگى مەسىلىلىرىنى ئاشكارا ئوتتۇرىغا قويۇپ، سەپداشلىرى بىلەن بىللە كۈرەش قىلغان. ئىككىنچى يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ قىرىق توققۇزىنچى يىلغىچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەمىرات نازىرى، ئەرك گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى، ئۈرۈمچى دارىلفۇنۇنىنىڭ تارىخ پروفېسسورى، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى ئىلىم ھەيئىتىنىڭ رەئىسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئىشلەپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ سىياسىي ئەركىنلىگى، مەدەنىي، ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ھەمدە كەلگۈسى مۇستەقىللىقى ئۈچۈن تىنىمسىز كۈرەش قىلدى. كوممۇنىستلار ۋەتىنىمىزگە بېسىپ كىرگەندە ئىككىنچى قېتىم يەنە ھىجرەت قىلىپ، كەشمىردە ئىككى يىل تۇرۇپ، ئەللىك ئىككىنچى يىلى تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىگە كەلدى. ئۈچ يىلدىن كېيىن تۈركىيە پۇقرالىقىغا ئۆتتى. بۇ جەرياندا سەپدىشى ئەيسا ئالپتېكىن بىلەن بىللە دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا سەرسان بولۇپ يۈرگەن ۋەتەنداشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى تەتقىق قىلىش، خەلقارا يىغىنلارغا قاتنىشىپ ۋەتەن داۋاسىنى دۇنيا جامائەتچىلىگىگە ئاڭلىتىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ھەزرەتلىرى شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى تۇنجى قېتىم مۇكەممەل يېزىپ چىققان تارىخچى ئالىم بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ كىتاۋى ھازىرغىچە ئىلمىي قىممىتى ۋە تارىخىي تەربىيىۋى رولىنى ساقلاپ كەلمەكتە. شەرقىي تۈركىستان خەلقى بۇ كىتابنى ھاياتىنى تىكىپ تۇرۇپ قەدىرلەپ ساقلاپ ئوقۇسا، خىتاي كوممۇنىستلىرى جان-جەھلى بىلەن قارشى تۇرماقتا. بۇغرا ئالتاي ژۇرنىلى، ئەرك گېزىتى، تۈركىستان ژۇرنىلى، شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى ژۇرنىلى قاتارلىقلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرلىگىنى ئىشلەپ قالماستىن يۈزلەرچە ماقالىلارنى يازغان. ئورغۇن شېئىر، ھېكايە، دىراما قاتارلىق ئەدەبى ئەسەرلەرنى ئېلان قىلغان. ئۇنىڭ تۈركىيىدە تۈركچە، ئەرەپچە، فارسچە شېئىرلىرى ئېلان قىلىنىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» (يەتتە يۈز سەھىپە)، «يۇرت قەسىدەلىرى»، «قۇتلۇق تۈركان ئوپېراسى»، «تۈرك يۇرتلىرىدا ئەرەپ-ئىسلام فەتۇھاتى»، «شەرقىي تۈركىستان ھىجرەت مۇجادىلەسى» قاتارلىق كىتابلىرى، «تارىخىي رەشىدى»نىڭ بىرىنچى جىلد تەرجىمىسى نەشر قىلىنىپ خەلق بىلەن يۈز كۆرۈشكەن.

پۈتۈن ئۆمرىنى ۋەتىنى- شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازاتلىقى، مىللىتى ئۇيغۇر تۈركلىرى ۋە باشقا تۈرك خەلقلىرىنىڭ ھۆر-ئەركىنلىگى ئۈچۈن سەرپ قىلىپ ئاخىرقى تىنىقىغىچە ھارماي مۇجادىلە قىلغان قەھرىمان- مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ئاتمىش بەشىنچى يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون تۆتىنچى كۈنى ئەنقەرەدە ۋاپاسىز ئالەمدىن ئايرىلىپ ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا سەپەر قىلدى. جانابى ئاللاھ ئۇنىڭ روھىنى شاد، يېرىنى جەننەت ئەيلىسۇن! ئامىن.

21- ئەسىردىكى شەرقىي تۈركىستان ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنىغا تەبرىك تېلېگراممىسى ئەۋەتكەنلەرنىڭ ئىسىملىگى

مەسئۇت يىلماز- ئاناۋەتەن پارتىيىسى باشلىقى
پروفېسسور دوكتور نەجمەددىن ئەربانان- رىفا پارتىيىسى باشلىقى
مۇھسىن يازىچىئوغلۇ- بۈيۈك بىرلىك پارتىيىسى باشلىقى
ھاسان جىلال گۈزەل- يېڭى دېموگراتىك پارتىيىسى باشلىقى
دوكتور ۋەيسەل ئاتاسوي- ئىشىر گىيەۋەتەنچى مەنبەلەر مىنىستىرى
ۋەجدات گونۈك- سايىستاي مىنىستىرى
خالىل سىرگىن- ئانقارا مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيىسى مىللەت ۋەكىلى
ئىبراھىم ياشاندەدەلەك- ئەسكى شەھەر توغرا يول پارتىيىسى مىللەت ۋەكىلى
رىشات سەردارئوغلۇ- ئىزمىر مىللەت ۋەكىلى
ياشار ئەرباز- مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيىسى يوزگات مىللەت ۋەكىلى
ئولتان سۇنگۇرلۇ- كۈمۈشخانە مىللەت ۋەكىلى
مۇسا ئىرارىچى- كونىيا مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيىسى مىللەت ۋەكىلى
ئىبراھىم ئارىسوي- نىغدە مىللەت ۋەكىلى
دوكتور بۇرھان قارا- ئاناۋەتەن گىرەسان مىللەت ۋەكىلى
فەرزى يالچىن- ئەسكى شەھەر مىللەت ۋەكىلى
ئىسمائىل سوزات- بالىكەسىر توغرا يول پارتىيىسى مىللەت ۋەكىلى
جەمىل سەرخاتلى- خەۋپسىزلىك باش مۇدىرى يار دەمچىسى
دوكتور ئاخمەت گۆكسان- ئىشىر گىيەۋەتەنچى مەنبە مىنىستىرى مەسلىھەتچىسى
بەنەر جوردان- مىللى مائارىپ مىنىستىرلىگى مەسلىھەتچىسى
مەمەتجان تۈرك- قەيسەرى شەرقىي تۈركىستان دەرنىگى باشلىقى

ئۇيغۇر تارىخىدىن تەرمىلەر

سەلجۇقلار كىملەر؟

سەلجۇقلار باتۇر تەڭرىقۇت (ئوغۇزخان) ئاساسچىلىرىدىن بىرى بولغان بۈيۈك ھۇن خاقانلىقىنىڭ سەلتەنەت سۈرگەن دەۋرىدە ئۇلارنىڭ تەركىۋىگە كىرىپ، بىر مەزگىل شەرقىي ھۇنلار دەپمۇ ئاتالغان ئىدى. ئەسلىدە تۇران-شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ تەركىۋى قىسمى بولغان سەلجۇقلار مىلادىدىن بۇرۇنقى 174-يىلى ئوغۇزخان ئالەمدىن ئوتكەندىن كېيىن مىلادىنىڭ 1-2-ئەسىرلىرى ئىچىدە ئىچكى ۋە تاشقى دۈشمەنلەرنىڭ قاتتىق ئەسىرىگە ئۇچراپ، ھۇن خاقانلىقى پارچىلانغان چاغدا سەلجۇقلارنىڭ بىر قىسمى ئوغۇز نامى بىلەن ئايرىلىپ چىققان. مىلادىنىڭ 6-ئەسىرى ئاخىرىدا ئالتاي كوك تۈرك خانلىقىنىڭ تەركىۋىگە كىرگەن قەبىلىلەر قاتارىدا مەزكۇر ئوغۇزلارمۇ تۈرك ئاتىلىپ كەتكەن ئىدى. بۇ توغرىدا 7-ئەسىردە ئوتكەن خىتاي سەيياھى ھەم تارىخچىسى ۋېيجېنىڭ شۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئورخۇن دەرياسى ۋادىسىدا شەرقىي كوك تۈرك خاقانى قۇتلۇق خاقانىنىڭ خاتىرىسىگە قويۇلغان سىنتاش-ئابىدىسىدە شۇنداق يېزىلغان: توققۇز ئوغۇز قەبىلىسى ئوز خەلقىم ئىدى. دۇنيا قالايمىقانلىشىپ كەتكەن ۋەجىدىن ئاداۋەت ساقلاپ، بىزگە دۈشمەن بولدى، دېيىلگەن. بۇ يادىكارلىقتا ئېيتىلغان توققۇز ئوغۇزلار دەل شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ ئوزى بولۇپ، ئورخۇن ئۇيغۇر خاقانلىقى دەۋرىگە (742-840-يىللار) كەلگەندە، ئەشۇ شەرقىي ئۇيغۇرلار ئون ئۇيغۇر ۋە توققۇز ئوغۇز دەپ چوڭ ئىككى تارماققا بولۇنۇپ كەتكەن ئىدى». تارىخچىنىڭ بۇ پىكرىنى «تارىخى قەۋم تۈركى» ناملىق رىسالىمۇ قۇۋۋەتلەيدۇ: «قېدىمى خىتاي مۇئەررىخلىرى ھازىرقى موڭغۇلىيە زېمىنىدا موڭغۇللاردىن بۇرۇن ھايات كەچۈرۈپ كەلگەن «قىرايات»، «نايمان»، «دۇلغاسى»، «قىرغىز»، «ساغىرا»، «قوڭغىرات» قاتارلىق قەبىلىلەر ئاتالمىش ئوغۇزلاردىن بولۇپ، ئالتاي تۈركلىرى بىلەن ھەممىسى نەسلداش خەلق ئىكەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات قالدۇرغان»- دېيىلىدۇ.

دېمەك، ژۇقۇرىدا ئاتاپ ئوتۇلگەن بىر قالچە قەبىلىلەرنىڭ ھەممىسى شەرقىي تۇرانىيە ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكى ئوچۇق كورۇنۇپ تۇرىدۇ.

پەيدىن-پەي ماۋەرائۇننەھرگە سۈرۈلۈپ كەلگەن سەلجۇقلار 11-ئەسىرنىڭ 40-يىللىرىدىن ئېتىۋارەن سەلجۇق ئوغۇزلىرى نامى بىلەن ئاتىلىپ، توغرۇلبەگ (ھوكۇمراللىق قىلغان ۋاقتى 1038-63-يىللار) نىڭ باشچىلىقىدا بۈيۈك سەلجۇقىيلار سۇلالىسىنى تۇزدۇ. ئۇلار شىددەتلىك جەڭلەر نەتىجىسىدە بۇگۇنكى خارەزم، تۈركمەنىستان يەرلىرىنى ئىگەللەپ، خۇراسان تەۋەسىگە ئوتىدۇ. ئاندىن سەلجۇقىيلار جەنۇبىي كافكاز ئولكىلىرىنى ئىستىلا قىلىدۇ، بۇ ۋاقىتتا چاغرىبەگنىڭ ئوغلى ئالپ ئارسلانخان 1071-يىلى 26-ئاۋغۇست كۇلى ئىلگىرى ئىرانغا تەۋە بولغان ۋان كولىنىڭ شىمالىدىكى مالازگىر ۋادىسىدا شەرقىي رۇما (ۋىزانتىيە) ئىمپېراتورى ديوگىننى ئەسىرگە ئېلىپ، ئۇنى ئوزىنىڭ ۋاسسالىغا ئايلاندۇرىدۇ. سەلجۇقىيلار سۇلالىسى ۋە ئۇنىڭ نەسەپنامىسى توۋەندىكىچە:

ئىسمايىل ئەنۋەرى.

ئالمۇتا شەھىرى.

بېشى 4-بەتتە

زۇسدىكى شائىر ئۆزلىگىدىن جاپالىق ئۆگىنىپ يۈرۈپ ئاخىرى ئىمتىھاندىن ئەلا دەرىجىدە ئۆتۈپ ئوقۇشقا كىردى. ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ ئىستانبۇلدىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا بەلگىلەندى. قومۇلدىكى دېھقانلار قوزغىلاڭنىڭ ھەرتەرەپكە تارالغانلىقىنى ئاڭلىغان شائىر تەۋپىق ۋەتەن، مىللەتنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇش پەيتىنىڭ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ دەرھال ئاتلىنىپ 1932-يىلى قەشقەرگە بىر يىلدىن كېيىن ئاتۇشقا يېتىپ كەلدى. يۇرتىدىكى مەرىپەتپەرۋەر زاتلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ مائارىپ ھەيئىتى تەشكىل قىلدى. ھۆشرە-زاكات، ۋەخپى كىرىملىرى بىلەن مالىيە مەسىلىرىنى ھەل قىلدى. ئالدى بىلەن مۇئەللىم تەربىيەلەش كۇرسى ئېچىپ ئاتۇش شەھىرىدە زامانىۋى مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئاقارتىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش ئاساسىنى قۇرۇپ چىقتى. ئېچىلغان يېڭى مەكتەپلەردە تەرتىپلىك كىيىنگەن ئۇيغۇر بالىلىرى رەتلىك تىزىلىپ ناخشا توۋلاپ شەھەر قىياپىتىگە ئالاھىدە تۈس قوشتى. تەۋپىق ئوقۇغۇچىلاردىن ئىزچىلار ئەترىدى تەشكىللەپ ئەتراپتىكى ناھىيىلەرگە، قەشقەرگە بېرىپ ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى، مائارىپ تەشۋىقاتى ئېلىپ بېرىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى. شائىر تەۋپىق گېزىتلەرگە ۋە دەرسلىك كىتابلىرىغا توختىماي شېئىرلارنى يېزىپ خىتاي ئەزگۈچىلىرىنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىنى پاش قىلىپ خەلقنى ئويغىتىپ مىللىي ئازاتلىق كۈرىشىگە يېتەكلىدى. ئۇنىڭ جاسارەتلىك ئىشلىرىدىن قورققان خىتاي ھۆكۈمرانلىرى ۋە ئۇلارنىڭ غالچىلىرى 1936-يىلى 7-ئايدا شائىرنى قولغا ئېلىپ تۈرمىدە ئېتىپ ئۆلتۈردى. ۋەتەنپەرۋەر شائىر، ئوت يۈرەك مىللەتچى مەمتىلى تەۋپىق ۋەتەن مىللەتنىڭ ئازاتلىق كۈرىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ قىممەتھاياتىنى تەقدىم قىلىپ باتۇرلارچە شېھىت بولدى.

شەرقىي تۈركىستان ھەمكارلىق جەمئىيىتى نەشر قىلدى.
گېزىتىمىزنىڭ ساھىبى: مەھمەت ئىمىن ھەزرەت
گېزىت مەسئۇل مۇدىرى: ئابدۇجېلىل تۇران
باش مۇھەررىر: دولقۇن ئىسا يورچى
ماقالىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى يازغۇچىغا خاس. ماقالىلار قايتۇرۇلمايدۇ. مەنبەسى ئاتالسا پايدىلانسا بولىدۇ.
گېزىت چىقارغۇچى ئورۇن:

DOĞU TÜRKİSTAN GENÇLERİ GAZETESİ
DOĞU TÜRKİSTAN DAYANIŞMA DERNEĞİ
YAYINI

Sahibi: Mehmet Emin HAZRET

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdulcelil TURAN

BAŞYAZAR
Dolkun İsa YORÇU

İdare Yeri ve Adresi
Millet Cad. No: 26/3 34270
Aksaray - İstanbul TÜRKİYE
Tel.: (0212) 534 80 67 - 521 60 02
Faks: (0212) 534 80 67

خىتايلار قانلىق قىرغىنچىلىقنى داۋام قىلماقتا

بۇيىل ئالتىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە يەنە بىر قېتىملىق قانلىق باستۇرۇش ئېلىپ باردى. شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلغان بەش نەپەر مۇجاھىدنى ئېتىپ تاشلىدى. ئون يەتتە كىشىگە مۇددەتسىز ۋە مۇددەتلىك قاماق جازاسى بەردى. شېھىت بولغان بەش مۇجاھىد ئابدىكېرىم ئابدۇۋەلى، ئابلىھېمىت تالىپ، ئىدرىسخان، خېلىل ئالتۇن، ئوبۇلقاسىملار بولۇپ، بۇلار ھەممىسى خەلقىمىزگە مەلۇم ئۇزۇندىن بۇيان ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن تەشكىللىنىپ، خىتايلارغا قارشى كۈرەشكە ئاتلانغان مۇنەۋۋەر جەڭچىلەر ئىدى. خىتاي ھۆكۈمرانلىرى دۇنيا جامائەتچىلىكىنى ئالداپ غالجىرلىق بىلەن سىياسىي مەھبۇسلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشتە ئىجتىمائىي جىنايەت تۆھمەتلىرىنى ئارتىپ بىر تەرەپ قىلغان بولسا، بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئاشكارىلاپ تاشلىدى. خەلقئارادىكى داۋا تەشكىلاتلىرىمىز دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتىغا ۋە ئاف تەشكىلاتىغا ماتېرىيال سۇنۇپ، خىتايلارنىڭ بۇ خىل ۋەھشىلىكىنى دۇنيا خەلقىگە ئېلان قىلدى. تۆۋەندە خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا بەشىنچى نومۇرلۇق ھۆكۈمنامىسىنى ئەينەن كۆچۈرۈپ باستۇق:

ش ئۇ ئا ر ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ
جىنايى ئىشلار ھۆكۈمنامىسى
(1993) س س ج 35- نومۇرلۇق

ئەيىبلىگۈچى: ئۈرۈمچى شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەپتىشى پاتىمە.

جاۋابكار: ئابدىكېرىم ئابدۇۋەلى، ئەر، ئۇيغۇر، 37 ياش، كۇچار ناھىيىسىدىن. ئىشسىز، كۇچار ناھىيە ئاقدەن ئاھالىلار كومىتېتى 64- قورۇدا ئولتۇرۇشلۇق. 1990 - يىلى 11 - ئاينىڭ 19- كۈنى ئەكسىلئىنقىلابىي قىلمىش بىلەن يىغىۋېلىنىپ 1991 - يىلى 7 - ئاينىڭ 24- كۈنى ئەكسىلئىنقىلابىي تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ قوزغىلاتقۇلۇق قىلىش جىنايىتى بىلەن قولغا ئېلىنغان. ھازىر قاماقتا.

ئۈرۈمچى شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسى ئەيىبلىگەن جاۋابكار ئابدىكېرىم ئابدۇۋەلىنىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىش، ئەكسىلئىنقىلابىي تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ قوزغىلاتقۇلۇق قىلىش دېلوسى ئۈستىدىن مەھكىمىمىز قانۇن بويىچە كوللېگىيە سوت ئۇيۇشتۇرۇپ، ئەيىبلىگۈچىنىڭ سىرتتا ئەيىبلەشنى ئاڭلىشى بىلەن يېپىق سوت قىلىپ، مۇقىملاشتۇرغان جىنايى پاكىتى تۆۋەندىكىچە:

جاۋابكار ئابدىكېرىم، ئەركىن ئابدىرازاق، ئىدرىسخان ئۆمەر، ئابلىمىت تالىپ، ئوسمان ھەمىت (بۇلار ئايرىم بىر تەرەپ قىلىندى) قاتارلىقلار 1990 - يىلى 10 - ئاينىڭ 20- كۈنى ئەركىن ئابدىرازاقنىڭ ئۆيىگە يىغىلغاندا ئەركىن ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، باشقىلار قوشۇلغان. جاۋابكار ئابدىكېرىمنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇشى بىلەن ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلاتنىڭ نامىنى «ئىسلام ئىسلاھاتچىلار پارتىيىسى» دەپ بېكىتىلگەن. ئابدىكېرىم ئومۇمىي ئىشلارغا، ئەركىن تەشۋىقات ئىشلىرىغا، ئىدرىسخان ئىقتىساتقا، ئابلىمىت تالىپ ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل بولغان. ئوسمان ھەمىت ھەربىي ئىشلار ياردەمچىسى بولغان. ئۇلار 1991 - يىلى 2 - ئاينىڭ 15- كۈنى «ئىسلام ئىسلاھاتچىلار پارتىيىسى»نىڭ بىرىنچى قېتىملىق قۇرۇلتىيىنى ئېچىشنى قارار قىلغان. باشقا جاۋابكارلارنىڭ ھاۋالىسىغا ئاساسەن ئەركىن ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلاش، شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىشنى مەقسەت قىلغان ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلات «ئىسلام ئىسلاھاتچىلار پارتىيىسى»نىڭ پروگراممىسىنى يېزىپ چىققان. بۇنىڭدىن باشقا، جاۋابكار ئابدىكېرىم 1988 -، 1989 - يىللىرى قەدەر كۇچار ناھىيىسى، قاغىلىق ناھىيىسى، كورلا شەھىرى قاتارلىق جايلاردىكى دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىدا قۇرئاننى تەپسىر قىلىش پۈركىنىشىدىن پايدىلىنىپ، «دىننى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن بىز ۋاقىت چىقىم قىلىمىز، پۇل چىقىم قىلىمىز، شارائىت پىشىپ يېتىلگەندە قان تۆكىمىز، كىم قان تۆكمەيمىز دېسە ئۇ مۇسۇلمان ئەمەس. قۇرئاننى ھاكىمىيەت بېشىغا ئەپچىقىدىغان ۋاقىتتا قاننى تۆكمەي تۇرۇپ قانداق ئادەم مۆمىن بولالمايدۇ؟ شارائىت ھازىرلانغاندا تۆكۈش، تۆكمىگەن ئادەم مۆمىن ئەمەس.»، «ئاللاھنىڭ مەجبۇرلىغىنى تەدرىجىي ھالدا كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا كىرگۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدىكى ماركسىزمدىن ئىبارەت زەھەرنى، ئىنجاسەتنى تازىلاپ چىقىرىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا قۇرئانى كەرىمنى، ھەدىسنى كىرگۈزۈش لازىم...» «خۇدا مالايىكىنى چۈشۈرۈپ بىزگە كاپىرلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ بەرمەيدۇ.» دېگەن مەزمۇنلاردا ئەكسىلئىنقىلابىي تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ قوزغىلاتقۇلۇق قىلغان.

يۇقىرىقى پاكىتلار جاۋابكارنىڭ ئىقرارى، گۇۋاھچىلارنىڭ گۇۋاھلىقى، ماددىي ۋە يازما ئىسپاتلار تەرىپىدىن ئىسپاتلىنىدۇ. پاكىتى ئېنىق، دەلىل ئىسپاتى تولۇق.

جاۋابكار ئابدىكېرىم دۆلەت قانۇنىنى كۆزگە ئىلماي، دۆلەت ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلاپ، شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىش مەقسىتىدە ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلات قۇرۇشقا قاتنىشىپ ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلغان.

....

شۇڭلاشقا قانۇن بويىچە ئۇنىڭغا ئىككى يىللىق قاماق جازاسى بېرىلسۇن. سىياسىي ھوقۇقىدىن تۆت يىل مەھرۇم قىلىنسۇن.

باش سوتچى: تۇرسۇن غوپۇر
سوتچى: غۇلام سادىق، مۇھەممەت، قەھرىمان قەيۇم
سوت كاتىۋى: غاپپار مەمەت
1993 - يىلى 5 - ئاينىڭ 6- كۈنى

خەلقارا تۈرك ياشلىرى قۇرۇلتىيى

ئىككىنچى قېتىملىق باشلىقلار يىغىنى ئېچىلدى

رەئىسى دولقۇن ئەيسا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھازىرقى سىياسى ئەھۋالىنى ئومۇمىيۈزلۈك تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. يىغىن داۋامىدا ۋەكىللەرنىڭ سۆزلىرى ۋە تۈركلەرنىڭ مەسىلىلىرى مۇزاكىرە قىلىندى. ئاخىرىدا ۋەكىللەر قۇرۇلتايغا ئۆز تەكلىپلىرىنى بايان قىلغاندا تۆنجى بولۇپ يەنە شەرقىي تۈركىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلىكىنىڭ تەكلىپ ـ تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

ئوقۇغۇچىلار بىرلىكى تۆۋەندىكىلەرنى تەلەپ قىلدى:

بىرىنچى ـ خىتاينىڭ تۇغۇت چەكلەش باھانىسى بىلەن شەرقىي تۈركىستاندا ئانىلار ۋە بوۋاقلارغا ئېلىپ بېرىۋاتقان قىرغىنچىلىقىنى دەرھال توختىتىش، شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى يەرلەشتۈرۈشنى، ئاتوم سىناقلىرى ئېلىپ بېرىشنى، نېفىت قاتارلىق تەبىئىي بايلىقلىرىمىزنى ھەقسىز ھالدا خىتايغا توشۇشنى دەرھال توختىتىش توغرىسىدا قۇرۇلتاي بىدەتغا، خەلقارا جەمىيەتلەرگە، ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتلىرىغا، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى ۋە خىتاي ھۆكۈمىتىگە تۈرلۈك يوللار بىلەن كەسكىن تەلەپتە بولۇش، بولۇپمۇ تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ھۆكۈمەتلىرىگە بۇ تەلەپلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ياردەم قىلىشنى جىددىي تەلەپ قىلىش ھەمدە ئەمەلدە بۇ ياردەملەرنى كۆرسىتىش.

ئىككىنچى ـ دۇنيادىكى بولۇپمۇ تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى شەرقىي تۈركىستان داۋاسى بىلەن كۆرەش قىلىۋاتقان تەشكىلات ۋە جەمىيەتلەرگە ياردەم بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى قوللاش ھەققىدە خەلقارا تەشكىلاتلارغا ۋە تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىگە تەكلىپ ھەمدە تەلەپتە بولۇش.

ئۈچىنچى ـ تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن خىتاي ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان ھەرقانداق توختامنىڭ تۈزۈلمەسلىكى، تۈزۈلگەنلىرىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلىشى ئۈچۈن جىددىي تەكلىپ بېرىش، مۇھىم ۋە قەلەرىيۈز بەرگەندە دۇنيا تۈرك ياشلار بىرلىكىنىڭ ئالاھىدە يىغىنىنى ئېچىپ مەسىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تىرىشىش، زۆرۈر تېپىلغاندا قارشىلىق كۆرسىتىش.

تۆتىنچى ـ بىرلىكنىڭ مەدەنىيەت، تارىخ، تىل ۋە سىياسى كومىسسىيونلىرى يىغىن ۋە ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىنى ئاچالىشى ۋە ئېچىشى كېرەك.

بەشىنچى ـ دۇنيانىڭ ھەرقانداق بىر يېرىدە ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ تۈركلەرگە قىلغان ھەقسىزلىكلىرىگە قارشى بىرلىككە ئەزا تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، دەرھال ھەرىكەتكە ئۆتۈپ، ئورتاق قارشىلىق كۆرسىتىش.

ئالتىنچى ـ پۈتۈن تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە تۈرك توپلۇلۇقلىرىدا دۇنيا تۈرك ياشلىرى بىرلىكىگە ئەزا تەشكىلاتلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە تۈركچە (تۈركىيە تۈركچىسى) كۇرسلىرىنى ئېچىپ تىلدا بىرلىكنى ئىمكان قەدەر تېزلىتىش.

يەتتىنچى ـ دۇنيا تۈرك ياشلىرى بىرلىكى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە توپلۇلۇقلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان بىر سەنئەت ئۆمىكى تەشكىللەپ، ھەر قايسى يەرلەردە ئويۇن قويۇپ، بىر ـ بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى يەنىمۇ كۈچەيتىش.

سەككىزىنچى ـ ياشلار بىرلىكى ئىمكان بولسا تۈرك دۇنياسىغا رادىئو ئاڭلىتىش ھېچ بولمىغاندا بىرەر تۈرك جۇمھۇرىيىتىنىڭ رادىئوسىدا بىر قانال ئېچىش ئۈچۈن تىرىشىش.

يىغىندا باشقا ۋەكىللەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتتى. كېلەرىيلى ئۆتكۈزۈلىدىغان تۈرك دۇنياسى ياشلار قۇرۇلتىيىنىڭ تەييارلىقلىرى مۇزاكىرە قىلىنىپ ۋە بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن تۆۋەندىكىدەك قارار تۈرك دۇنياسى ۋە دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئېلان قىلىندى:

ـ تۈرك دۇنياسىنىڭ ئالدىنقى مەسىلىلىرىنىڭ بىرى تىل مەسىلىسى. تۈرك توپلۇلۇقلىرى ئارىسىدىكى ئالاقىلىشىشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئورتاق بولغان بىر ئالاقىلىشىش تىلىنى قوللىنىش ئېھتىياجى بار. خەلقارادا ئىنگلىز، نېمىس، فىرانسۇز تىللىرىغا ئوخشاش كەڭ كۆلەمدە قوللىنىلىۋاتقان تۈرك تىلىنىڭ تۈرك دۇنياسىنىڭ ئالاقىلىشىش تىلى بولىشى كېرەكلىكىگىنى تونۇپ يەتتۇق.

ـ تۈرك دۇنياسىنىڭ ئالدىنقى مەسىلىلىرىنىڭ بىرى مائارىپ مەسىلىسى. سابىق سوۋېت دەۋرىدە ئوقۇتۇشتا نۇرغۇن خاتا بىلىملەر ئۆگىتىلگەن، تېخىمۇ ياخشى بىر كەلگۈسى ئۈچۈن، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ تارىخ، ئەدەبىيات، جۇغراپىيە دەرسلىك كىتاپلىرى پۈتۈن تۈرك دۇنياسىغا مۇناسىۋەتلىك ھالدا يېڭىدىن بىر تۇتاش يېزىلىشى كېرەك. بۇ ھەقتىكى ھەر تۈرلۈك خىزمەتلەرنى قوللايمىز ۋە ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ھازىرلىنىشىنى ئارزۇ قىلىمىز.

ـ تۈرك دۆلەت ۋە توپلۇلۇقلىرى ئارىسىدىكى ئىجتىمائى، مەدەنى، ئىقتىسادى ۋە سىياسى مۇناسىۋەتلەر كۈچلەندۈرۈلۈشى كېرەك. بۇ خىزمەت پۈختا ئىشلەنمىسە، دۇنيا جامائەتچىلىكى ئالدىدا ھەر بىر توپلۇلۇقنىڭ يالغۇز قىلىش خەۋپى تۇغۇلىدۇ.

ـ تۈرك دۇنياسىنىڭ ھەر بىر بۆلگىسىدىكى بۆگۈنگە قەدەر يىتىشىپ چىققان ئاتاغلىق ئەدىب ۋە بىلىم ئادەملىرىنىڭ باشقا بۆلگىلەردىمۇ يىتىشىشى ۋە تونۇلۇشى دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق بىغىنىڭ گۈللىنىشىگە ياردەم بېرىدۇ. شۇڭلاشقا ھۆكۈمەتلەر ۋە خەلقچىل تەشكىلاتلار بۇ ئەدىبلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىنى پۈتۈن تۈرك دۇنياسىغا تونۇتۇپ نەشر قىلىشى كېرەك.

ـ يىغىنىمىز دۇنيانىڭ ھەر يېرىدە داۋاملىق بولغىنىۋاتقان تەبىئىي ھاياتنىڭ قۇرۇلۇشى كېرەكلىگىنى تەكىتلەيدۇ. بۇ سەۋەپلەردىن تۈرك دۇنياسىنىڭ مۇھىت مەسىلىسىگە ئېتىبار بېرىدۇ. سابىق سوۋېتلەرنىڭ قازاقىستاندىكى ئاتوم سىناقلىرى، خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئاتوم سىناقلىرى، شۇنىڭدەك تاتارىستان، باشقۇرتىستانلاردىكى روسلارنىڭ ئاتوم تەتقىقات مەركەزلىرى پىلانلىرىنى يىغىنىمىز ئەندىشە بىلەن قارشىلايدۇ ۋە ھۆنىڭغا شىددەت بىلەن قارشى تۇرىدۇ.

ـ يىغىنىمىز پۈتۈن دۇنيادىكى ئىنسان ھەقلىرى خارلىنىشلىرىدىن راھەتسىزلىك تۇيماقتا. شۇڭا بوسنا ـ ھەرسەكتىكى سىرپ ۋەھشىيىتىنى، ئازاربەيجاندىكى ئەرمەنى تاجاۋۇزىنى، چېچەنىستان ۋە شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى خارلىنىشىنى غەزەپ بىلەن ئەيىپلەيدۇ. خەلقارا تەشكىلاتلارنى كۆرەشكە چاقىرىدۇ.

ـ دوستلۇق بىغىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تۈرك دۇنياسىدا تەنتەربىيە ساھەسىدە ئىش بىرلىكى ئېلىپ بېرىش ئۈيغۇن كۆرۈلمەكتە. تۈرك مىللى تەنھەرىكەت ئويۇنلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان « تۈرك دۇنياسى ئولىمپىكى » ئېلىپ بېرىش ئىش بىرلىكىمىزنى كۈچەيتىدۇ.

ـ « تۈرك دۇنياسى مۇزىكا كۆرىگى » ئۆتكۈزۈش توپلۇلۇقلار ئارىسىدىكى مەدەنىيەت يېقىنلىشىشى ۋە ئۆز ـ ئارا چۈشىنىشنى كۈچەيتىدۇ.

ـ سىبىرىيادا ياشاۋاتقان تۈرك توپلۇلۇقلىرى (ساخا، ئالتاي، خاكاس، تۇۋا، تېلىئوت، شور) تۈركىيە قاتارلىق تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىدە ئوقۇغۇچى ئوقۇتۇشى ئۈچۈن مۇۋاپىق سان ئاجرىتىش تەلەپ قىلىنىدۇ.

ـ يىغىنىمىز ماددى جەھەتتە قىيىن ئەھۋالدا بولغان تېلىئوتلارغا (نوپوسى ئۈچمىڭ) مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ ياردەم قىلىشى ئۈچۈن تەشەببۇستا بولىدۇ.

يىغىندا يەنە بىدەت باشكاتىپىغا، تۈركىيە جۇمھۇر رەئىسى سۇلايمان دىمىرالغا ئايرىم ئايرىم ھالدا ئىلتىماس سۇنۇلدى. ۋەكىللەر يىغىننىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيىسى باشلىغى ئالپ ئارسلان تۈركەش، دۆلەت مىنىستىرى ئايۋاز گۆكتېمىر، بۈيۈك مىللەت مەجلىس باشلىغى ھىسامىددىن جىندۇرۇق، ئاناۋەتەن پارتىيىسى باشلىغى مەسئۇت يىلماز قاتارلىقلارنى زىيارەت قىلىپ يىغىن ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ مۇھىم يوليورۇقلىرىنى ئاڭلىدى. تۈركەش: "تۈركلەرنىڭ كۈچلۈك بولىشى ئۈچۈن كۆپ ئوقۇشى، بىلىملىك بولىشى ۋە كۆپ ئىشلىشى كېرەكلىگىنى"، ئايۋاز گۆكتېمىر: "تۈرك دۆلىتىنى قۇغداش ھەمدە ئۇنىڭغا ئىرىشىش ئۈچۈن قان كەتسە قان، جان كەتسە جان، مال كەتسە مال بىرىدىغان خەلقلەرلا بۇنىڭغا ئېرىشەلەيدۇ" ھىسامىددىن جىندۇرۇق: "تۈرك دۇنياسى تىلدا بىرلىك، پىكىردە بىرلىك، ئىشتا بىرلىك ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىشى كېرەك"، مەسئۇت يىلماز: "پائالىيەتلىرىڭلارنى قوللايمىز ۋە قولىمىزدىن كېلىدىغان ھەر تۈرلۈك ياردەملەرنى كۆرسىتىمىز" دەپ سۆزلىدى.

يىغىننىڭ رەسمى پائالىيەتلىرى ئاياقلاشقاندىن كېيىن ۋەكىللەر چەمىسى خۇشاللىق بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىشتى.

بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى باش سېكرېتارىغا:

ۋەكىللەر يىغىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلاردىن ئىنتايىن راھەتسىزدۇر. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن؛

• تۇغۇت چەكلىمىسى باھانىسى بىلەن شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈرك نوپوسىنىڭ ئازايتىلىۋاتقانلىقىنى،

• ئاھالىلارغا يېقىن بۆلگىلەردە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئاتوم سىناقلىرىنى ۋە ....

• بۇ رايونغا توختىماستىن خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆچۈرۈشنى غەزەپ بىلەن ئەيىپلەيمىز. يۇقۇرىدىكى ئىنسانىي جىنايەتلەرنىڭ توختىتىلىشى ئۈچۈن تەشكىلاتىڭىزنى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشقا چاقىرىمىز.

دۇنيا تۈرك ياشلىرى بىرلىكى باشلىقلار يىغىنى رەئىس: تالغەت ئاخمەدسەن

ئىمزا ـ تامغا

ھۆرمەتلىك سۇلايمان دەمىرال:

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ جۇمھۇر باشقانى

زاتى ئالىلىرىنىڭ خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىگە قىلىدىغان زىيارىتى جەريانىدا شەرقىي تۈركىستانلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ تۈركىيىدە ئوقۇپ بىلىم ئېلىشى توغرىسىدا تەۋسىيە ھەمدە قوللاشلىرىڭىزنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرىمىز.

ھۆرمەت بىلەن: دۇنيا تۈرك ياشلىرى بىرلىكى باشلىقلار يىغىنى رەئىسى:

تالغەت ئاخمەدسەن

ئىمزا ـ تامغا

شەرقىي تۈركىستان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پائالىيىتى جانلانماقتا

21- ئەسىردىكى شەرقىي تۈركىستان ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر

شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى باشلىقى گېنېرال مەھمەت رىزا بېكىن سۆز قىلماقتا

شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنىڭ يىغىن خاتىرىسى

شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى ئۇيغۇر ناخشا-ئۇسسۇللىرى كۆرسەتمەكتە

دۇنيا تۈرك ياشلىرى بىرلىگى باشلىقلار يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى پارلامېنت رەئىسى ھىسامەددىن جىندورۇق شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قوبۇل قىلىپ سۆھبەتلەشتى

تۈركىيە ئانا ۋەتەن پارتىيىسى باشلىقى مەسئۇت يىلماز شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قوبۇل قىلدى

تۈركىيە مىللىيەتچى ھەرىكەت پارتىيىسى باشلىقى ئالپ ئارسلان تۈركەش شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قوبۇل قىلدى

تۈركىيە بۈيۈك بىرلىك پارتىيىسى باشلىقى مۇھسىن يازىچى ئوغلى شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قوبۇل قىلدى